

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาสุขภาพของเด็กวัยก่อนเรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศึกษาผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางน้ำจืดและบางโหลง และประเมินผลการดำเนินงานโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ และสร้างข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้บรรลุมาตรฐานและการสร้างเสริมสุขภาพเด็กวัยก่อนเรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. การบริหารจัดการ และการดำเนินการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
 - 1.1. สิทธิเด็กและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
 - 1.2. การพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนในประเทศไทย
 - 1.3. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน
2. มาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. พัฒนาการ การเจริญเติบโต และภาวะโภชนาการของเด็กวัยก่อนเรียน
4. การวางแผนการพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพของเด็กวัยก่อนเรียน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การบริหารจัดการ และการดำเนินการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1.1 สิทธิเด็กและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

สิทธิหมายถึง อำนาจอันชอบธรรม เป็นความชอบธรรมในการเป็นการอยู่และการมีของสิ่งมีชีวิต เกิดขึ้นจากความคิดเห็นเกี่ยวกับความชอบธรรม ความถูกต้อง ความดีงามต่าง ๆ เพื่อเอื้ออำนวยให้มวลมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลายดำรงชีวิตของตนอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ตามวงจรธรรมชาติ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. 2546)

ที่ประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ด้านการพัฒนาเด็กซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 30-31 สิงหาคม 2533 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล ได้ให้การรับรองปฏิญญาเพื่อเด็กหลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2534 เห็นชอบและอนุมัติให้ประกาศใช้ปฏิญญาเพื่อเด็กอย่างเป็นทางการ และให้หน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับเด็กทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. 2546) ถือเป็นแนวนโยบายในการดำเนินการ พัฒนาเด็ก โดยใช้สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก (สพด.) เป็นแนวทาง

ทิศทางในการพัฒนาเด็ก (ตามความต้องการพื้นฐานของเด็ก)

1. เด็กต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา บุคคลหรือครอบครัวที่ให้ความรักและความเข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างเสริมพัฒนาการทุกด้าน อันได้แก่การพัฒนากาย จิตใจ สติปัญญา สังคม อารมณ์ ค่านิยมและเจตคติ โดยเฉพาะในระยะสำคัญที่สุดในการวางรากฐานและสร้างเสริมคุณภาพของตน

2. เด็กต้องได้รับ สารอาหารอย่างน้อยที่สุดตามความต้องการของร่างกายที่ได้กำหนดไว้ตามวัยเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงในช่วงอายุต่าง ๆ เพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่และแข็งแรงสมบูรณ์ตามปกติ ในวัยของตน

3. เด็กต้องได้รับการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ และได้รับการป้องกันจากโรคและภัยที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เด็กต้องได้รับการสร้างเสริมภูมิคุ้มกัน โรคด้วยวัคซีนตามที่ได้กำหนดไว้ ตลอดจนได้รับการป้องกันจากโรคติดต่อและไม่ติดต่อ รวมทั้งต้องได้รับการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานในกรณีเจ็บป่วยและได้รับการฟื้นฟูสภาพ

4. เด็กต้องมีที่อยู่อาศัยที่สุขลักษณะมีค้ำแคบจนเกินไปและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพทั้งทางกายและทางจิต เด็กต้องมีโอกาสและมีสถานที่วิ่งเล่นออกกำลังกายและเล่นกีฬา รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการตามวัย

5. เด็กต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างน้อย เพื่อพัฒนาให้มีปัญญา มีคุณธรรมตามหลักศาสนาของตน และมีจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เด็กต้องได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้และทักษะในการดำรงชีวิต มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เจตคติที่จะใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและถูกต้องเป็นจริง เข้าใจและยอมรับความต้องการ สิทธิและบทบาทของตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เป็นพลเมืองไทยที่รับผิดชอบ มีคุณภาพ และรู้จักอยู่ร่วมกันโดยสันติ

6. เด็กต้องได้รับการพัฒนาให้มีสุนทรียภาพ ซาบซึ้งในความสงบ รู้จักเข้าใจ และอนุรักษ์มรดกและเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยการมีส่วนร่วม สร้างสรรค์และพัฒนาในกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7. เด็กต้องได้รับการฝึกอบรม พัฒนาความรู้และทักษะ สำหรับการเตรียมการประกอบอาชีพตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจของตน เพื่อให้พึ่งตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจรวมทั้งมีค่านิยมที่พึงประสงค์ในการทำงานที่สุจริตและเหมาะสมกับวัย

8. เด็กต้องมีโอกาสและสามารถแสดงความคิดเห็นของตนได้ ด้วยจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวมและสาธารณสมบัติ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งการยึดถือเรื่องความมีวินัยในตนเองและความยุติธรรมในสังคม เพื่อเป็นพื้นฐานของวิถีทางในการดำเนินชีวิตตามครรลองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข

9. เด็กต้องมีโอกาสเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ในสังคม ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอันหมายรวมถึงสิทธิในการใช้บริการด้านการป้องกัน การคุ้มครองและแก้ไขการฟื้นฟูและการพัฒนา

10. เด็กต้องได้รับโอกาสในการรับรู้และการพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์พื้นฐานจากรัฐ สถาบันสังคมและองค์กรธุรกิจ พร้อมทั้งการมีตัวแทนในการพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ดังกล่าวตามความเหมาะสม เด็กต้องได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองต่อการถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด โดยไม่นำมาเปิดเผยต่อสาธารณชนหรือประชาชนและต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากผู้ใหญ่

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2546) ได้มีการประกาศใช้ครั้งแรกในปีพุทธศักราช 2533 ได้มีประเทศต่าง ๆ ร่วมลงนามแล้วประมาณ 180 ประเทศ ประเทศไทยได้ลงนามในภาคยานุวัติสารรับอนุสัญญานี้เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2535

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กนี้มีทั้งสิ้น 54 ข้อ โดย 40 ข้อแรกมีสาระสำคัญเกี่ยวกับสิทธิพื้นฐานของเด็ก 4 ประการ คือสิทธิที่จะมีชีวิต สิทธิที่จะได้รับการปกป้อง สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา และสิทธิที่จะมีส่วนร่วม ส่วนอีก 14 ข้อ เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการที่จะทำให้เกิดการดำเนินการตามพันธกรณีที่ระบุไว้ในอนุสัญญา ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ของรัฐภาคีที่ร่วมลงนามยอมรับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

คำประกาศเพื่อเด็กไทย

จากหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กและเยาวชน ในการประชุมสมัชชาประชาชาติสมาชิกไทยครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 12 – 15 กันยายน พ.ศ.2531 รัฐบาลไทยได้ร่างคำประกาศเพื่อเด็กไทยเรียกว่า “คำประกาศเพื่อเด็กไทย พ.ศ. 2531” (สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2546) โดยที่ประชุมร่วมกันประกาศว่า

1. บิดามารดามีหน้าที่และความรับผิดชอบที่เท่าเทียมกันในการสร้างครอบครัวและอบรมเลี้ยงดูให้เด็กเจริญเติบโต สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและจริยธรรม สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ โดยรัฐและเอกชนต้องร่วมกันสนับสนุน

2. ระยะเวลาตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึง 6 ปีของชีวิต เป็นระยะที่สำคัญที่สุดในการวางแผนรากฐานและสร้างเสริมคุณภาพของคน รัฐและเอกชนพึงหามาตรการที่เอื้ออำนวยต่อบิดามารดา และครอบครัวให้มีภาวะแวดล้อมและโอกาสในการที่จะเอาใจใส่อบรมและเลี้ยงดูเด็กในวัยนี้โดยใกล้ชิด

3. รัฐและเอกชนพึงส่งเสริมให้มีมาตรการในการสร้างจิตสำนึกต่อการพัฒนาเด็กให้เกิดในผู้ที่จะเป็นบิดามารดา และผู้ใหญ่ รวมทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบ

4. รัฐและเอกชนควรส่งเสริมการกระจายการให้บริการด้านการศึกษาสาธารณสุข และบริการทางสังคมอื่น ๆ แก่กลุ่มเด็กผู้ด้อยโอกาสให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความเสมอภาค

5. รัฐและเอกชนควรร่วมกันเตรียมความพร้อมที่จะปรับมาตรฐาน และกลวิธีในการป้องกัน และแก้ไขปัญหา อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่จะบังเกิดแก่เด็ก เช่น เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กถูกทารุณกรรม เด็กถูกใช้แรงงานอย่างผิดกฎหมาย โสเภณีเด็ก เด็กพิการและเด็กถูกซื้อขาย เป็นต้น

6. รัฐและเอกชนพึงถือเป็นหน้าที่ในการกระจายความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องไปสู่ผู้เลี้ยงดูเด็กอย่างทั่วถึง ทั้งที่บ้านและสถานเลี้ยงเด็ก

7. ควรมีการทบทวน ปรับปรุง เสริมสร้าง รวบรวมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิ ส่งเสริมสวัสดิภาพและพัฒนาการของบิดามารดาและเด็กให้ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนกำหนดมาตรการบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้โดยเคร่งครัด

8. สถาบันต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ สถาบันทางการเมืองการปกครอง การสาธารณสุข การศึกษา ศาสนา กฎหมาย ชุมชน ครอบครัว สื่อมวลชน ธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชนและอื่น ๆ พึงถือเป็นภาระเร่งด่วนที่จะช่วยกันพัฒนาเด็กอย่างเป็นเอกภาพทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ

9. ควรมีองค์กรประสานงานด้านสังคมระหว่างรัฐและเอกชน เพื่อการศึกษาวิจัย รวบรวม ตรวจสอบ และเผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเด็ก ตลอดจนส่งเสริมองค์กรต่าง ๆ ให้ดำเนินการพัฒนาเด็กไทยไปสู่เป้าหมายอย่างจริงจัง

กฎหมายคุ้มครองเด็ก

สำหรับประเทศไทยกฎหมายคุ้มครองเด็กที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2546 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2547 เป็นต้นไป เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก สำหรับพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 นี้ คำว่า “เด็ก” หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส (มาตรา 4) และมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการช่วยเหลือคุ้มครองเด็กอยู่ 4 ด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้านการปฏิบัติต่อเด็ก ด้านการสงเคราะห์เด็ก ด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก และด้านการส่งเสริมความประพฤตินักเรียนและนักศึกษา

ดังนั้น การบริหารจัดการ และการดำเนินการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำเป็นต้องมีการทำความเข้าใจหลักการ แนวคิด เรื่อง สิทธิเด็กและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นฐานคิดแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการเตรียมแผนเพื่อรองรับการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการวางแผนการพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ในอนาคต

1.2 การพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนในประเทศไทย

กระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัย สำนักส่งเสริมสุขภาพ (2544ก) และ กรมอนามัย(2553) ได้มีการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาเพื่อเด็กก่อนวัยเรียนในประเทศไทย ในยุคแรกเริ่มจากระบบโรงเรียน โดยมีจุดประสงค์เพื่อเตรียมให้มีความรู้ด้านการอ่านการเขียนหนังสือและการคิดเลขเพื่อเป็นพื้นฐานในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาต่อไป โดยปลายสมัย ร.5 เริ่มนำแนวความคิดการจัดการปฐมวัยศึกษามาใช้ในโรงเรียนอนุบาล ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์เป็นส่วนใหญ่

ต่อมารัฐบาลไทยจึงเริ่มให้ความสำคัญต่อการปฐมวัยศึกษาในช่วงกึ่งศตวรรษที่ผ่านมา โดยให้มีการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลของรัฐขึ้นเป็นแห่งแรกที่โรงเรียนลอออุทิศ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมเด็กให้มีความพร้อมสำหรับเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ปัจจุบันนี้สังคมไทยได้ให้ความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาแก่เด็กวัยก่อนเรียนมากขึ้นตามลำดับ ดังเป็นได้จากสถานศึกษาสำหรับเด็กเล็กและสถาน รับเลี้ยงและพัฒนาเด็กของภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่ทั่วประเทศ ราชการให้ความรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองตามสถานีวิทยุและโทรทัศน์ จำนวนสิ่งพิมพ์ หนังสือ เอกสารนิเทศสารต่าง ๆ เกี่ยวกับสาระความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน

ความต้องการบริการด้านสถานศึกษา และสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กที่เพิ่มมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากผลการพัฒนาประเทศด้านสังคมเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่กำลังเจริญก้าวหน้า ทำให้แม่บ้านต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ประกอบกับโครงสร้างครอบครัวที่มีแนวโน้มจากอยู่กันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่มาเป็นครอบครัวขนาดเล็ก เป็นผลให้เด็กขาดแม่หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวดูแล และสาเหตุอีกประการหนึ่งที่พ่อแม่นิยมส่งบุตรไปฝากไว้กับสถานศึกษาหรือสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กก่อนเด็กอายุถึงเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ คือ อิทธิพลของความเชื่อที่ว่า ถ้าหากเด็กได้เรียนรู้ด้านวิชาการเร็วเท่าไร ก็จะเป็นเครื่องประกันความสำเร็จของการเรียนในโรงเรียนภายหลังมากขึ้นเท่านั้น จึงได้วางแนวทางการพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน โดยกำหนดหลักการ รูปแบบ จุดมุ่งหมายในการจัดสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก แนวทางการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กวัยก่อนเรียน และแนวทางการประเมินผลการศึกษาโดยมีรายละเอียดดังนี้

1) หลักการ

1. เด็กไทยทุกคนไม่ว่าจะมีเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาหรือในสภาพใดมีสิทธิที่จะได้รับโอกาสในการพัฒนาและเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเข้าศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา
2. เด็กควรได้รับการตอบสนองความต้องการด้านพื้นฐานของเด็ก
3. เด็กควรได้รับการส่งเสริมพัฒนาการรอบด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ คุณธรรม จริยธรรมและสังคม
4. การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ควรมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ พัฒนาการของเด็กและสอดคล้องกับความแตกต่างของแต่ละบุคคลและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย

2) รูปแบบการจัดสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กจัดได้ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เช่น จัดชั้นอนุบาล ศูนย์โภชนาการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและบ้านเลี้ยงเด็ก เป็นต้น

3) จุดมุ่งหมายในการจัดสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก เพื่อให้เด็กวัยก่อนเรียน ได้รับการพัฒนารอบด้านอย่างเหมาะสมตามวัยคือ

1. ด้านร่างกาย มุ่งส่งเสริมให้เด็กมีสุขภาพดี สุขนิสัยดี รู้จักรักษาความสะอาด และมีอัตราการเจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย

2. ด้านอารมณ์จิตใจ มุ่งให้เด็กเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีอัธม โนทศน์ที่ดีต่อตนเอง อารมณ์แจ่มใส ร่าเริง

3. ด้านสังคม มุ่งให้เด็กรู้จักปรับตัว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าแสดงออก รู้จักวางตัวอย่างเหมาะสม

4. ด้านสติปัญญา มุ่งให้เด็กเป็นผู้ใฝ่รู้ รู้จักแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความสามารถในการคิด มีอัตรวิจักษ์ที่ดี

4) แนวทางการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กวัยก่อนเรียน

1. จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ให้เด็กพัฒนาผ่านการเล่น การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 และให้เด็กเกิดการเรียนรู้ไปตามธรรมชาติ

2. จัดสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศใกล้เคียงกับบ้านและสอดคล้องกับสภาพของชุมชน

3. สร้างความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ของเด็กให้เป็นไปอย่างอบอุ่น นันทิพิน้อง

4. จัดประสบการณ์และกิจกรรมให้เด็กมีโอกาสมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจ

5. จัดประสบการณ์และกิจกรรมให้เด็กมีโอกาสลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

6. จัดประสบการณ์ให้เด็กสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและทันต่อเหตุการณ์โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้คิดและตัดสินใจด้วยตนเองอย่างเหมาะสมตามวัย

7. จัดประสบการณ์ให้มีความหลากหลาย เน้นกระบวนการคิดและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

8. จัดประสบการณ์และกิจกรรมให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติในวิถีชีวิตจนเป็นนิสัย

9. ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เด็ก

5) แนวทางการประเมินผลการศึกษา

ผู้ประเมินควรเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุดและรู้จักเด็กดีพอ การประเมินควรทำต่อเนื่องตลอดปี โดยคำนึงถึงการประเมินเพื่อตรวจสอบความพร้อมของเด็กก่อนเข้าสู่ระดับประถมศึกษา แนวทางประเมินผลมีดังนี้

1. ประเมินพัฒนาการของเด็ก ให้ครบทุกพัฒนาการ
2. ใช้วิธีการประเมินหลายรูปแบบ เช่น การสนทนา การสังเกตการณ์รวบรวมผลงานเด็ก
3. เน้นการประเมินพัฒนาการของเด็กแต่ละคนว่าได้เปลี่ยนแปลงอย่างไร
4. นำผลการประเมินมาจัดประสบการณ์และกิจกรรม เพื่อส่งเสริมพัฒนาการ
5. กิจกรรมที่ประเมินไม่ควรเป็นทางการ และมีควรรู้ใช้แบบฟอร์มยุ่งยากซึ่งเป็นภาระกับผู้ทำการประเมิน
6. ให้มีการรายงานผลการประเมินให้ผู้ปกครองทราบถึงความก้าวหน้าหรือปัญหาทางพัฒนาการของบุตรหลานอย่างสม่ำเสมอและให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประเมิน เพื่อจะช่วยเหลือพัฒนาเด็กหรือช่วยกันแก้ปัญหาได้ทันเหตุการณ์

1.3 การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน

การรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนก็ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกายอารมณ์ สังคม และสติปัญญา ดังนั้นจะจัดสภาพแวดล้อมแก่เด็กวัยก่อนเรียนจึงมีความสำคัญ ทั้งด้านวัสดุ อุปกรณ์ (กรมอนามัย. 2553; นิตยา สุทธยากร. 2547; ลดาวัลย์ ประทีปชัยกร. 2546) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่เล่นหรือที่ที่เด็กจะหาประสบการณ์ และด้านบุคลากรที่แวดล้อมอยู่ ดังจะได้กล่าวแยกเป็นสามส่วนคือ การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน การจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน และการจัดสภาพแวดล้อมทางบุคลากร คือ

1. การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนเพื่อพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน

ทิสนา แจมมณี (2551) กล่าวว่า การศึกษาในช่วงนี้สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะเป็นช่วงที่เด็กพัฒนาความสามารถที่จะเรียนรู้มากที่สุด นั่นคือในช่วงนี้ถ้าบ้านและโรงเรียนมีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เด็กก็จะเกิดการเรียนรู้ทั้งโดยทั่วไป และการเรียนรู้ในเรื่องเฉพาะอย่างดีที่สุดด้วย และยิ่งเชื่ออีกว่าสภาพแวดล้อมในวัยเด็กตอนต้นเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตมาก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดสภาพแวดล้อม ต่าง ๆ มีความสำคัญต่อเด็กเป็นอย่างมาก

การจะช่วยให้เด็กปรับตัวได้อย่างเป็นสุขนั้น ไม่มีกิจกรรมใดดีไปกว่าการจัดให้เด็กได้เล่นลักษณะการเล่นของเด็กวัย 5-6 ขวบ (พรทิพย์ ศิริบุญลย์พัฒนา.2544) และได้มีผู้ศึกษาพบว่า เด็กจะเล่นด้วยกันแบบมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Cooperative Play) เด็กจะเริ่มมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ว่าใครจะเล่นอะไร ดังนั้นจะจัดที่เล่นให้เด็กต้องคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กในวัยนี้แล้วจัดให้สอดคล้องกับวัยด้วย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2548)

การจัดที่เล่นสำหรับเด็กได้แก่ มุมบ้าน มุมหม้อหรือมุมคลินิก มุมหนังสือ มุมธรรมชาติหรือมุมวิทยาศาสตร์ มุมศิลปะ มุมบล็อก กะบะทราย กระดานป่ายสำหรับเป็นที่แสดงผลงาน โดยเฉพาะทางด้านศิลปะ (ลดาวัลย์ ประทีปชัยกร. 2545)

2. การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

สถานที่นอกห้องเรียนมักแยกเป็นสองส่วนคือ ในร่มและกลางแจ้ง คำว่าในร่ม หมายถึง ที่นอกห้องเรียนแต่อยู่ใต้ชายคา อาจเป็นตามระเบียง หรือศาลา ส่วนกลางแจ้งย่อมหมายถึงนอกชายคาออกไป ปกติที่เล่นกลางแจ้งที่จะเหมาะสำหรับเด็กเล็กย่อมต้องมีร่มเงาบางเช่นตามใต้ต้นไม้ หรือการจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียนในส่วนที่เป็นในร่ม ได้แก่ ที่เล่นน้ำ บล๊อคกลาง มุมช่างไม้ บ่อทราย หรือการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนในส่วนที่เป็นกลางแจ้ง ได้แก่ เครื่องเล่นสนาม บ้านตุ๊กตา

นอกจากนั้นยังต้องจัดสภาพแวดล้อมทั่วไป หมายถึง การจัดอาคารสถานที่ และเครื่องมือเครื่องใช้ในศูนย์ ตลอดจนเครื่องเล่น สนาม บริเวณภายในอาคารและรอบ ๆ อาคารให้เอื้อต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างครบถ้วนตามหลักการของรูปแบบ รูปแบบได้กำหนดแนวการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ของศูนย์ให้แก่ผู้ดูแลเด็ก (พรทิพย์ ศิริบุญย์พัฒนา, 2544 ; ศิริลักษณ์ สืบวงศ์แพทย์, 2542) สรุปได้ดังนี้

1) อาคารสถานที่ บริเวณรอบ ๆ อาคารและภายในอาคาร ตลอดจนการตกแต่งทั้งภายนอกและภายในห้องเรียน จะต้องเอื้อให้เกิดบรรยากาศของบ้าน และท้องถิ่นที่เด็กคุ้นเคย สะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมและศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมีธรรมชาติล้อมกรอบ องค์กรประกอบทางกายภาพของอาคารสถานที่และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ อันได้แก่ วัสดุ สี สัน รูปทรง พื้นผิว และลวดลาย ต้องช่วยให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย มั่นคง ปลอดภัย และแจ่มใส เบิกบาน ไม่เร่งเร้า หรือซีมหาขุนมัวจนเกินไป ตลอดจนต้องให้บรรยากาศปลอดโปร่ง สบายใจ ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในชุมชน

2) อาคารสถานที่ และเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องสนามทั้งหลายจะต้องจัดในตำแหน่งที่ปลอดภัย และมีสภาพพื้นผิวหรือแง่มุมที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุอันเนื่องมาจากความประมาทหรือความไม่รู้ของเด็ก ๆ

3) การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพจะต้องถูกสุขอนามัย มีแสงสว่างเพียงพอ สะอาดไม่มีเสียงดัง หรือกลิ่นเหม็น หรือละอองที่ทำให้เคืองตา รบกวนผู้อยู่ในศูนย์อีกทั้งต้องช่วยกันดูแลกันความรื้อหนาวได้ตามสมควร

4) การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งใน และนอกห้องเรียน จะต้องให้เด็กสามารถหาความรู้ด้วยตนเองจากการเล่น และทำกิจกรรมต่าง ๆ กล่าวคือ ต้องจัดบริเวณที่เด็กสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่นช่วยชี้แนะให้เด็กรู้บทบาท ของตนเองได้ดีขึ้น และมีบรรยากาศที่เร้า หรือส่งเสริมให้เด็กเกิดความสนใจต้องการทำกิจกรรมนั้นตลอดจนช่วยอำนวยความสะดวกให้เด็กทำกิจกรรมนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสำเร็จ

5) การใช้พื้นที่ในและนอกห้องเรียน ควรมีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ และมีความยืดหยุ่นในการเปลี่ยนกิจกรรม ตลอดจนโต๊ะเก้าอี้ที่จัดให้แก่เด็ก ควรมีลักษณะที่สามารถหยิบยกโยกย้ายได้ตามความต้องการในการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรม

6) การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพครอบคลุมตั้งแต่การปลูกสร้าง สิ่งก่อสร้างถาวร การปรับพื้นที่และการจัดทำอุปกรณ์เครื่องใช้ขนาดใหญ่ ซึ่งต้องอาศัยกำลังคนและกำลังทรัพย์จำนวนไม่น้อยไปจนถึงการจัดและตกแต่งภายในห้องเรียนให้สวยงาม น่าเรียน และเรียนได้โดยสะดวกความรับผิดชอบในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จึงควรเป็นงานที่ร่วมกัน ระหว่างผู้ดูแลเด็กคณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ปกครองเด็กทั้งนี้อาจครอบคลุมถึงบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น สถาปนิกด้วย

7) การจัดสัดส่วนพื้นที่ และกำหนดพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุมต่าง ๆ จะต้องจัดให้พื้นที่การทำแต่ละกิจกรรมสอดคล้องกับกิจกรรมที่ทำ และคำนึงถึงการรบกวนระหว่างการทำกิจกรรมในมุมมองต่าง ๆ รวมทั้งต้องป้องกันปัญหาการกระทบกระทั่งกันระหว่างเด็ก ๆ เนื่องจากสถานที่คับแคบ หรือมีผู้ต้องผ่านเข้าออก ทั้งนี้เพื่อให้การทำกิจกรรมของเด็ก ๆ เป็นไปอย่างราบรื่นที่สุด

3) **การจัดสภาพแวดล้อมทางบุคลากร** เน้นการจัดหาคุณสมบัติของผู้ดูแลเด็กเป็นหลัก โดยเชื่อว่าการจัดสภาพแวดล้อมทางบุคลากรต้องให้ความสำคัญกับบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของผู้ดูแลเด็ก หรืออีกนัยหนึ่งเชื่อว่าครูที่มีความรู้และมีประสบการณ์จะสามารถทำหน้าที่ได้ดีกว่าครูที่ไม่มีความรู้และประสบการณ์ (ศิริลักษณ์ สืบวงศ์แพทย์, 2542) ความรู้ในที่นี้อาจจะพิจารณาได้ในสองแง่มุมหนึ่ง ความรู้หมายถึงความรู้ทั่วไปที่ได้จากการศึกษาตามระบบ ซึ่งประเมินจากจำนวนปีที่ศึกษาเวลาที่อาจจะทำในเวลา หรือนอกเวลา หรือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุมร่วมกับผู้ปกครอง การประชุมประจำเดือนระหว่างเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังเชื่อว่า ทักษะคิดและความพึงพอใจในงานเป็นการจัดสภาพแวดล้อมทางบุคลากรอีกประการหนึ่ง เพราะปัจจัยนี้เกี่ยวข้องกับคุณภาพของการดำเนินงานของสถานเลี้ยงเด็กกลางวัน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีผลทำให้ผู้ดูแลเด็กทำงานอยู่ได้นาน และเป็นงานหนัก ต้องการความอดทนสูง ต้องเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะ มีอารมณ์มั่นคง ไม่แสดงอารมณ์กับเด็ก ต้องเป็นผู้ที่ไวต่อความรู้สึกและความต้องการของเด็ก สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเด็กและทางบ้าน มีความเมตตากรุณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กจะต้องเป็นผู้เสียสละอย่างมาก เพราะงานหนัก วัสดุอุปกรณ์มีจำกัด และได้ค่าตอบแทนในอัตราที่ต่ำมาก จากการศึกษาสภาพ จินดาเดช (2546) พบว่าผู้ดูแลหรือครูตระหนักว่าตนเองจะต้องเป็นผู้มีเมตตาธรรมสูง และเป็นผู้คอยระคับประคองให้เด็กทำดี และต้องมีความอดทนมากด้วย

อีกทั้งมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ทำการศึกษาเกี่ยวข้องกับผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี (เทพฤทธิ์ เพ็ญสุข. 2541) พบว่า ผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่ มีระดับความรู้ความเข้าใจ ในบทบาทหน้าที่ มีความคาดหวังในประโยชน์ที่ได้รับ ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ จาก ผู้ปกครองเด็ก และจากองค์กรในชุมชนในระดับปานกลาง มีผลการปฏิบัติงานของผู้ดูแลในศูนย์พัฒนา เด็กเล็ก อำเภอเชิงในจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน ของผู้ดูแลเด็ก คือ ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองเด็ก และปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการ ปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก คือ ปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการปฏิบัติ หน้าที่ ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ความคาดหวังในประโยชน์ที่จะได้รับ การได้รับการ สนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ราชการและการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรในชุมชน

อีกทั้งยังพบอีกว่า ทักษะคติของผู้ดูแลเด็กเล็กต่อการปฏิบัติงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก : ศึกษาเฉพาะ กรณีจังหวัดอุบลราชธานี (รุ่งราวาลัย ปรีเปรม. 2542) พบว่า ทักษะคติต่อการปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนา เด็กเล็กของผู้ดูแลเด็ก โดยภาพรวมพบว่า มีทักษะคติต่อการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูง งานพัฒนาเด็กเล็ก มีประโยชน์อย่างมากในระดับสูง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อทักษะคติของผู้ดูแลเด็กต่อการปฏิบัติงานในศูนย์ พัฒนาเด็กเล็กได้แก่ ความผูกพันและความเชื่อมั่นในองค์กร การติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ ความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลเด็ก และวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงาน ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อ ทักษะคติของผู้ดูแลเด็กต่อการปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการปฏิบัติงานในศูนย์ ประสบการณ์การปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก การได้รับการฝึกอบรม และจำนวนผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ปฏิบัติงานอยู่

อีกทั้งเมื่อสถานการณ์ และพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัด อุตรดิตถ์ (ปราโมทย์ ชุ่มเย็น. 2545) ผลการศึกษาพบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดอุตรดิตถ์ ส่วน ใหญ่เป็นศูนย์ที่กระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นอาคารเอนกประสงค์ที่ไม่มีการแยกสัดส่วนที่ชัดเจน ผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่มีความรู้ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อายุเฉลี่ย 33 ปี อายุต่ำสุด 19 ปี อายุสูงสุด 55 ปี ส่วนมากแต่งงานและอยู่กับคู่สมรส ระยะเวลาในการเป็นผู้ดูแลเด็กเฉลี่ย 7 ปี ระยะเวลา น้อยสุด 4 เดือน ระยะเวลาที่นานที่สุด 27 ปี ผู้ดูแลเด็กเฉลี่ย 1 : 18 คน ได้รับค่าตอบแทนเฉลี่ยรวม เดือนละ 3,880 บาท จากกรมการพัฒนาชุมชน ได้รับเงินค่าตอบแทนต่ำสุด 2,000 บาท สูงสุด 4,700 บาท ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกำลังได้รับการถ่ายโอนงบประมาณจากกรมพัฒนาชุมชนไปสู่องค์กร ส่วนท้องถิ่นในปีงบประมาณ 2545 กรมการพัฒนาชุมชนจะเป็นเพียงหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ด้านวิชาการแก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กในทุกด้านคือ ด้านการส่งเสริม พัฒนาการด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคม อยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อ พฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ดูแลคือทัศนคติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและการไปทัศนศึกษาดูงาน

ซึ่งจากงานวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นชัดเจนว่า การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังมีความจำเป็นในการศึกษา โดยเฉพาะในประเด็นการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน จัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน และจัดสภาพแวดล้อมทางบุคลากรให้เป็นตามมาตรฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่กล่าวมาเบื้องต้น ย่อมจะทำให้การบริหารจัดการ และการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้รับการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและนำไปสู่การวางแผนการพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

2. มาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า มาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีรายละเอียดหลายประการ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ต้องการนำผลการทบทวนวรรณกรรมเรื่องมาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อนำไปประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และค้นหาจุดเชื่อมต่อของมาตรฐานในการส่งเสริมการพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในการศึกษาครั้งนี้ต่อไป อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์มาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ของกระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัย สำนักส่งเสริมสุขภาพ (2544) และศิริลักษณ์ สืบวงศ์แพทย์ (2542) รวมด้วย จึงทำให้เห็นมาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดังนี้

2.1 สภาพของชุมชนและรูปแบบการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก

แนวคิดในการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก

- 1) ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของสภาพครอบครัว ความจำเป็นที่ต้องการใช้บริการสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กรวมทั้งรายได้ในครอบครัวของแต่ละชุมชน
- 2) จำนวนเด็กวัยก่อนเรียนในแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกัน
- 3) ทำเลสถานที่ตั้งของสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ต้องคำนึงถึง การคมนาคม ความสะอาดปลอดภัย สถานที่ต้องเหมาะสม มีสภาพแวดล้อมที่ไม่มีมลพิษทั้งทางอากาศ น้ำ และพื้นดิน ตลอดจนต้องพิจารณาเรื่อง แสง เสียง และกลิ่นที่เป็นอันตรายแก่เด็ก สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือควรอย่างยิ่งที่จะต้องตั้งอยู่ใกล้บริการทางการแพทย์

สภาพชุมชน

การจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กนั้นต้องคำนึงถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม รายได้ของครอบครัว ควรพิจารณาสถานที่เป็นอย่างไร ตั้งอยู่ในชุมชนเช่นไร เป็นข้อมูลเบื้องต้นก่อน เช่น ถ้าจะจัดตั้งสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กในชุมชนแออัด ซึ่งประชากรที่อยู่ในชุมชนมีรายได้น้อย มีปัญหาทางสังคมมาก การจัดตั้งสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กย่อมต้องการสถานเลี้ยงเด็กที่จัดในรูปแบบกึ่งธุรกิจกิจการกุศล คือเก็บค่าบริการราคาถูก ในชุมชนที่มีลักษณะเป็นบ้านส่วนตัว แต่ละครอบครัวมี

ฐานะเศรษฐกิจดี ก็สมควรพิจารณาจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กเล็กในรูปแบบธุรกิจ ในชุมชนที่เป็นอาคารแถวหรือหมู่บ้านทาวน์เฮ้าส์ ซึ่งเป็นชุมชนที่ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลางหรือมีโรงพยาบาลประชาชนมีความต้องการสถานรับเลี้ยงเด็ก ก็ควรจัดตั้งรูปกึ่งธุรกิจสวัสดิการ ตามความเหมาะสมของชุมชนนั้น ๆ ในชุมชนที่มีรายได้ปานกลางค่อนข้างต่ำมีความสามารถเสียค่าบริการได้แต่ในราคาถูกก็จะเป็นสถานเลี้ยงเด็กกึ่งธุรกิจการกุศล หรือเป็นสถานที่จัดเป็นการกุศล ซึ่งสถานเลี้ยงเด็กแบบการกุศลนั้นส่วนมากจะดำเนินการเริ่มต้นโดยรัฐบาล และต่อมาเอกชนก็จะมียุทธศาสตร์ช่วยแบ่งเบาภาระรัฐบาลและดำเนินการเองในรูปนิติบุคคล เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคม

การหาความต้องการของชุมชนในการใช้บริการสถานรับเลี้ยงเด็ก

การสำรวจจำนวนเด็กเล็กในแต่ละชุมชนว่ามีจำนวนมากน้อยเท่าใดก็เป็นสิ่งสำคัญที่เพราะถ้าชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีสภาพสังคมดีก็มีความพร้อมที่จะจัดตั้งสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กได้ แต่ถ้าปรากฏว่าในชุมชนนั้นมีเด็กเล็กจำนวนน้อยมากก็ไม่คุ้มค่าในการลงทุนจัดตั้งสถานเลี้ยงเด็ก

รูปแบบการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็ก

1. รูปแบบของการจัดบริการแบ่งตามหน่วยงานที่รับผิดชอบในการให้บริการ

1) สถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กที่ดำเนินงานโดยรัฐบาล จัดขึ้นเพื่อให้บริการสำหรับเด็กที่บิดามารดาทำงานในเวลากลางวัน การดำเนินงานเป็นหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐซึ่งอาศัยเงินงบประมาณของประเทศส่วนหนึ่งจัดสรรเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ การจ้างบุคลากรค่าวัสดุสิ่งของต่าง ๆ รวมถึงการใช้จ่ายเป็นค่าอาหารประจำวันสำหรับเด็กและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ เช่น อุปกรณ์เครื่องเล่น เป็นสวัสดิการ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงาน

2) สถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กที่ดำเนินงานโดยเอกชน เป็นการจัดตั้งขึ้นมาโดยเงินทุนของเอกชน แต่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐบาลโดยการขออนุญาตจัดตั้งซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย และอยู่ภายใต้คำแนะนำของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ตามที่กฎหมายได้กำหนดเอาไว้ สำหรับประเทศไทยหน่วยงานที่รับผิดชอบในการขออนุญาตจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กของเอกชนตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 คือ กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ซึ่งจะแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ สถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนแบบธุรกิจ สถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนแบบการกุศล สถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนแบบกึ่งธุรกิจกึ่งการกุศล และสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนแบบกึ่งธุรกิจกึ่งสวัสดิการ

2. รูปแบบของการจัดบริการแบ่งตามลักษณะการให้บริการ

1) สถานเลี้ยงเด็กเป็นกลุ่ม (Group Day Care) เป็นบริการรับเลี้ยงเด็กกลางวันที่มีการก่อสร้างตัวอาคารและการจัดสุขลักษณะถูกต้องตามแบบมาตรฐานที่หน่วยงานซึ่งรับผิดชอบวางเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นการจัดห้องเรียน ห้องเล่น ห้องนอน ห้องพยาบาล ห้องอาหาร ห้องครัว ตลอดจนถึงห้องน้ำ รับ

เลี้ยงดูเด็กจำนวนไม่น้อยกว่า 5 คน และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ให้กับเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน เช่น การสร้างประสบการณ์ทางด้านภาษาโดยการชวนพูดคุย อ่านออกเสียง ถูกต้อง เล่านิทาน อ่านคำกลอน ร้องเพลง เล่นกิจกรรมเข้าจังหวะดนตรี เล่นละครหุ่น หรือบทบาทสมมติ เป็นต้น

กิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการเล่นของเล่นภายในสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันนั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อเด็กมากเพราะนักการศึกษาเชื่อว่าการสอนเด็กเล็กอย่างถูกต้องนั้นต้องมีการวางแผนเกี่ยวกับการเล่น ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการอย่างเหมาะสม

2) สถานเลี้ยงเด็กแบบครอบครัว (Family Day Care) เป็นการให้บริการเลี้ยงเด็กในช่วงเวลากลางวันโดยจัดให้เด็กไปอยู่กับครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งเพื่อให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นไปอย่างธรรมชาติ สร้างบรรยากาศครอบครัวให้แก่เด็กและมีขอบเขตของการเลี้ยงดูที่แน่นอน คือปริมาณของเด็กไม่มากเกินไปจนดูแลไม่ทั่วถึง เด็กที่อายุต่ำกว่า 2 ขวบ ควรจะอยู่ในสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันแบบครอบครัวมากกว่าแบบกลุ่ม เนื่องจากเด็กในวัยนี้ยังไม่มีความมั่นคง บริการรับเลี้ยงเด็กแบบนี้ไม่มีการก่อสร้างอาคารใหม่ แต่จะต้องดัดแปลงตัวบ้านบางส่วนเพื่อเป็นบริเวณสำหรับเลี้ยงดูเด็ก บริการเลี้ยงเด็กประเภทนี้รับเด็กไว้ได้ระหว่าง 5-7 คน

3. ประเภทของบริการ

1) ประเภทฝากประจำ คือ บิดามารดานำมาฝากเลี้ยงประจำทั้งกลางวันและกลางคืน โดยบิดามารดาคอยติดตามเยี่ยม อาจเป็นเดือนหรือปี

2) ประเภทฝากเลี้ยงกลางวัน บิดามารดานำเด็กมาฝากเฉพาะเวลากลางวัน เช่นส่งผู้ปกครองจะมารับไปเลี้ยงดูเอง และนำมาส่งใหม่ตอนเช้า ซึ่งสะดวกในด้านการรับส่งและการทำงานของผู้ปกครอง

3) ประเภทฝากเลี้ยงเฉพาะวันราชการผู้ปกครองฝากเลี้ยงเฉพาะวันราชการคือวันจันทร์ ถึงวันศุกร์ บิดามารดาขับรถกลับไปเลี้ยงดูเองในวันเสาร์-อาทิตย์ หรือวันหยุดราชการ

4) ประเภทฝากเลี้ยงบางครั้งบางคราว อาจฝากเลี้ยงระยะสั้น แคระยะมารดาไปซื้อของจ่ายตลาด ประชุม หรือมีนัด หรือมีญาติเจ็บป่วยต้องเป็นภาระดูแล เรียกว่ามีความจำเป็นชั่วคราวหรือต้องไปต่างจังหวัดระยะสั้น ต้องการใช้บริการฝากเลี้ยงเด็ก ก็จะติดต่อได้ตามความต้องการ

อาจมีการเลี้ยงดูที่เป็นบริการประเภทเดียว หรือ 2 ประเภท หรือรวมทั้ง 4 ประเภทเลยก็ได้ ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ความต้องการของผู้ใช้บริการในชุมชน

2.2 การจัดสภาพทั่วไปของสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก

มาตรฐานขั้นพื้นฐานในการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน หมายถึงข้อกำหนดที่ต้องถือปฏิบัติในการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิด ถึง 6 ปีบริบูรณ์ จำนวน 5 คนขึ้นไปเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทุกด้านของเด็ก ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตามสภาพการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการบริหารจัดการในการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนในเชิงธุรกิจ ผู้ดำเนินการจำเป็นต้องยึดถือมาตรฐานขั้นพื้นฐานนี้เป็นหลัก แต่อาจจะจัดบริการให้มีคุณภาพสูงขึ้นได้

สำหรับการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนเชิงสงเคราะห์ หรือสวัสดิการที่ผู้ปกครองของเด็กรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเป็นบางส่วน หรือมีหน่วยราชการดูแลรับผิดชอบอยู่ ผู้ดำเนินการควรยึดถือมาตรฐานขั้นพื้นฐานเป็นหลักเช่นกัน ในกรณีที่มีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถจัดบริการตามมาตรฐานนี้ได้ หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบต้องพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาและข้อจำกัดตามความเหมาะสม เพื่อให้สามารถจัดบริการได้ใกล้เคียงกับมาตรฐานขั้นพื้นฐานนี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยอาศัยความร่วมมือของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรศาสนา และองค์กรธุรกิจ ซึ่งประกอบด้วย

1) การบริหารงานทั่วไป

ในการขออนุญาตจัดตั้งต้องระบุให้ชัดเจนว่า เป็นสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนที่ดำเนินกิจการในเชิงธุรกิจ เป็นสวัสดิการ หรือเป็นการสงเคราะห์

การจัดทำทะเบียนและการจัดเก็บข้อมูล

- 1) บัญชีรายชื่อเด็ก
- 2) ทะเบียนรับ-จำหน่ายเด็ก
- 3) สมุดแสดงรายการและเวลาอาหารประจำวันของเด็ก
- 4) ตารางกิจกรรมประจำวัน
- 5) บันทึกประจำวันเด็ก ได้แก่ ติดตามการเจริญเติบโต (ชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง)

พัฒนาการ บริการสุขภาพ ให้ระบุแพทย์ พยาบาล หรือสถานที่พยาบาลที่สถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนจะไปรับบริการได้อย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง

2) การจัดการอาคารสถานที่

(1) ที่ตั้ง ต้องไม่อยู่ในบริเวณเสี่ยงอันตราย ได้แก่ บริเวณชนถ่ายแก๊ส น้ำมัน สารเคมี หรือสารพิษมลพิษทางอากาศ แสง และเสียงที่มีมากเกินไป หากจำเป็นที่จะต้องอยู่ใกล้บริเวณโรงงาน ควรจัดมาตรการป้องกันมลภาวะให้ เช่น ห้องเก็บเสียง ห้องปรับอากาศ เป็นต้น

(2) จำนวนชั้นของอาคาร ไม่ควรเกิน 2 ชั้น นับจากพื้น หากมีความจำเป็นต้องสูงเกินกว่า 2 ชั้น ห้ามเกิน 4 ชั้น ต้องมีมาตรการป้องกันอัคคีภัยและอุบัติภัยตามประกาศของกรุงเทพมหานครในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

(3) ความสูงของห้องจากพื้นถึงเพดานต้องไม่น้อยกว่า 2.40 เมตร

(4) ทางเข้า-ออก และประตูหน้าต่าง ทางเข้า-ออกอาคาร จะต้องมีการเข้าออกอย่างเหมาะสม สามารถเคลื่อนย้ายเด็กออกจากอาคารได้สะดวก หากเกิดอัคคีภัยหรือภัยพิบัติ อย่างน้อยต้องมีทางเข้า-ออกสองทาง แต่ละทางต้องกว้างไม่น้อยกว่า 80 เซนติเมตร หากมีทางเดียวต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.00 เมตร

(5) พื้นที่ใช้สอย จะต้องจัดให้มีบริเวณพื้นที่ในอาคารที่สะอาด และปลอดภัย เหมาะที่จะให้เด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ คือ เล่น เรียนรู้ รับประทานอาหาร นอน และทำความสะอาดร่างกาย แยกเป็นสัดส่วนจากห้องประกอบอาหาร ห้องส้วม และที่พักเด็กป่วย โดยเฉลี่ยพื้นที่สำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 2 ปี ต้องไม่น้อยกว่า 1.50 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน และสำหรับเด็กอายุ 2-6 ปี ต้องไม่น้อยกว่า 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน พื้นที่สำหรับเด็กนอนต้องไม่น้อยกว่า 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน

(6) พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมพัฒนาเด็ก อาจจัดแยกเป็นห้องเฉพาะ หรือจัดรวมเป็นห้องอเนกประสงค์ที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมหลายอย่างก็ได้ โดยใช้พื้นที่เดียวกันแต่ต่างเวลากัน และอาจปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ และย้ายเครื่องเรือนตามความเหมาะสมและข้อจำกัดของพื้นที่ ดังนี้

- บริเวณสำหรับนอน เด็กอายุต่ำกว่า 2 ปี จะต้องมีพื้นที่โดยเฉลี่ย ไม่น้อยกว่า 1.50 ตารางเมตรต่อเด็ก 1 คน เด็กอายุเกินกว่า 2 ปี จะต้องมีพื้นที่โดยเฉลี่ย ไม่น้อยกว่า 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน ทั้งนี้ ต้องมีมาตรฐานการป้องกัน แมลง

- บริเวณสำหรับพัฒนาเด็กมีพื้นที่เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน

- บริเวณที่รับประทานอาหาร ต้องคำนึงถึงความสะอาดเป็นหลัก และจัดให้มีการป้องกันแมลง ฝุ่นละอองและให้มีแสงสว่าง อุปกรณ์ เครื่องใช้เพียงพอกับเด็ก

- บริเวณที่พักเด็กป่วย ต้องแยกเป็นสัดส่วน โดยมีอุปกรณ์ที่จำเป็นในการปฐมพยาบาล มีตู้ยา ยาสามัญประจำบ้าน เครื่องเวชภัณฑ์ที่จำเป็น และเด็กต้องอยู่ในสายตาของผู้ดูแล หรือผู้รับผิดชอบตลอดเวลาที่เด็กเจ็บป่วยในกรณีที่ไม่สามารถจัดห้องพักเด็กป่วยโดยเฉพาะได้ จะต้องจัดให้มีที่พักเด็กป่วยแยกเป็นสัดส่วนตามความเหมาะสม

- บริเวณที่ประกอบอาหารต้องแยกต่างหากจากบริเวณสำหรับพัฒนาเด็กพอสมควร มีเครื่องใช้ที่จำเป็น รวมทั้งที่ล้าง และที่เก็บภาชนะ และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ถูกสุขลักษณะ โดยเน้นในเรื่องความสะอาด และความปลอดภัยเป็นหลัก

- บริเวณที่ใช้ทำความสะอาดตัวเด็ก ต้องจัดให้มีบริเวณสำหรับใช้ทำความสะอาดตัวเด็ก โดยมีอุปกรณ์ที่จำเป็นสมควรอย่างน้อยต้องมีที่ล้างมือ

- ห้องส้วมสำหรับเด็ก ต้องจัดให้มีห้องส้วมสำหรับเด็ก ซึ่งมีที่ถ่ายอุจจาระโดยเฉลี่ย 1 ที่ ต่อเด็กที่มีอายุ 1 ปีขึ้นไป จำนวน 10 - 12 คน โดยจะต้องมีฐานส้วมที่เด็กสามารถก้าวขึ้นได้ง่าย หากมีประตูจะต้องไม่ใส่กลอนหรือกุญแจ และมีส่วนสูงที่สามารถมองเห็นเด็กได้จากภายนอก และไม่ควรถูกปิดจากห้องพัฒนาเด็ก หากห้องส้วมอยู่ภายนอกอาคารจะต้องไม่ตั้งอยู่ในที่ลับตาคนในกรณีที่ไม่สามารถจัดทำห้อง ส้วมสำหรับเด็กเป็นการเฉพาะได้ อาจใช้ห้องส้วมที่มีอยู่แล้วก็ได้แต่ต้องปรับให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก โดยจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพิ่มเติมเพื่อให้เด็กสามารถใช้ได้อย่างปลอดภัย

- ห้องอเนกประสงค์ ในกรณีที่ใช้พื้นที่สำหรับนอน พัฒนาเด็ก หรือรับประทานอาหารร่วมกันในลักษณะอเนกประสงค์ หากเป็นอาคารชั้นเดียวต้องมีฝ้าใต้หลังคา แต่หากเป็นอาคารที่มีมากกว่าหนึ่งชั้นขึ้นไป ควรจัดให้ชั้นบนสุดมีฝ้าใต้หลังคา โดยมีความสูงจากพื้นถึงเพดานไม่น้อยกว่า 2.40 เมตร แต่ในกรณีที่มีความสูงเกิน 2.40 เมตร อาจไม่มีฝ้าเพดานก็ได้ และจะต้องมีพื้นที่โดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน

3) การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

- 1) ภายในอาคาร ประกอบด้วย แสงสว่าง ต้องมี *แสงสว่างเพียงพอ* โดยสม่ำเสมอทั่วทั้งห้อง (มีความเข้มของแสงไม่น้อยกว่า 200 ลักส์) *การถ่ายเทอากาศ* ต้องมีอากาศถ่ายเทได้สะดวกโดยพื้นที่ของหน้าต่าง ประตู และช่องลมรวมกันและต้องไม่น้อยกว่า 20% ของพื้นที่ห้องในกรณีที่เป็นห้องกระจกหรืออยู่ในบริเวณโรงงานที่มีมลพิษ ต้องติดเครื่องปรับอากาศ และมีเครื่องฟอกอากาศอย่างเหมาะสม ในบริเวณที่มีเด็กอยู่ต้องไม่มีควันบุหรี่ *สภาพพื้นภายในอาคาร* ต้องไม่ลื่นและไม่ชื้น ควรเป็นพื้นไม้ หรือปูด้วยวัสดุที่มีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ *บันได* ต้องมีความกว้างของบันไดแต่ละช่วงไม่น้อยกว่า 1 เมตร ขานพักของบันไดต้องไม่น้อยกว่าความกว้างของบันได ลูกตั้งของบันไดต้องไม่สูงกว่า 17.50 เซนติเมตร ลูกนอนต้องกว้างไม่น้อยกว่า 20 เซนติเมตร บันไดทุกชั้นต้องมีราวและลูกกรงไม่น้อยกว่า 90 เซนติเมตร มีราวเดี่ยวเหมาะสมกับเด็กเกาะขึ้นบันไดและระยะห่างของลูกกรงต้องไม่เกิน 15 เซนติเมตร ทั้งนี้โดยต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กในกรณีที่มีบันไดอยู่แล้วถ้าสามารถปรับได้ก็ควรดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐาน ที่กำหนด

- 2) *วัสดุอุปกรณ์* เช่น ตู้หรือชั้นวางสิ่งของต้องมีเพียงพอและอยู่ในสภาพใช้การได้ เคลื่อนย้ายสะดวก อาจดัดแปลงจากที่มีอยู่แล้วมาใช้ได้ แต่ต้องมีความสูงที่พอเหมาะสำหรับเด็ก เครื่องใช้ในการนอนต้องมีเพียงพอ ถูกสุขลักษณะ สะอาดและไม่ใช้ด้วยกัน เช่น เครื่องป้อนนมและหมอน เป็นต้น ภาชนะสำหรับเด็กใช้ในการบริโภค ต้องมีเพียงพอสำหรับเด็กแต่ละคนและทำจากวัสดุที่ถูกลักษณะไม่เป็นพิษทันทานไม่แตกหักง่าย และทำความสะอาดได้ง่าย ที่ดื่มน้ำต้องจัดให้มีภาชนะใส่น้ำที่สะอาด มีฝาปิด และน้ำดื่มที่สะอาดถูกสุขลักษณะไม่เป็นพิษทันทาน ไม่แตกหักง่าย และทำความสะอาดได้ง่าย เครื่องใช้ในการทำความสะอาดต้องจัดให้มีแปรงสีฟันและผ้าเช็ดตัว (เฉพาะเด็ก

แต่ละคน) ยาสีฟัน ฟันเช็ดมือสำหรับเด็กเพื่อฝึกสุขนิสัยในการรักษาฟัน และร่างกาย โຕ้ะ และแก้อี้ควรมีขนาดหลากหลายเหมาะสมกับวัยของเด็ก และมีความปลอดภัยในกรณีของเด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป โຕ้ะควรมีความสูงจากพื้นประมาณ 45-50 เซนติเมตร แก้อี้ หรือม้านั่งควรมีความสูงประมาณ 25-30 เซนติเมตร ของเล่นและสื่อพัฒนาเด็กต้องจัดให้มีจำนวนเพียงพอทั้งในร่ม และกลางแจ้ง ซึ่งอาจจะดัดแปลงประดิษฐ์ ขึ้นจากวัสดุพื้นบ้าน วัสดุธรรมชาติ เศษวัสดุ หรือสิ่งของเหลือใช้ที่มีความปลอดภัย มีความหลากหลาย เครื่องชั่งน้ำหนัก-วัดส่วนสูงควรมีให้มีเครื่องชั่งน้ำหนัก-วัดส่วนสูงได้อย่างน้อย 1 ชุด เพื่อความสะดวก แต่ในกรณีที่ไม่มี ต้องจัดให้เด็กได้รับการชั่งน้ำหนัก-วัดส่วนสูง เพื่อวัดความเจริญเติบโตของเด็กอย่างน้อย 3 เดือนต่อครั้ง

3) ที่เก็บสิ่งปฏิกูล ต้องมีที่เก็บสิ่งปฏิกูล ทั้งภายในและภายนอกอาคารมีจำนวนเพียงพอ ถูกสุขลักษณะและมีการกำจัดสิ่งปฏิกูลทุกวัน

4) มาตรการป้องกันความปลอดภัย ประกอบด้วย ต้องติดตั้งเครื่องตัดไฟ หรือเครื่องดับเพลิงแบบมือถือ อย่างน้อย 1 เครื่องในแต่ละชั้นของอาคาร มีการฝึกซ้อม การป้องกันและแก้ไขภัยพิบัติให้แก่เด็ก และบุคลากร ไม่น้อยกว่า ปีละ 1 ครั้ง ควรหลีกเลี่ยงเครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นของแตกง่าย แหลมคม หรือหากเป็นไม้ต้องไม่มีเหลี่ยม อันอาจจะก่อเกิดอันตรายแก่เด็กได้ ต้องติดตั้งปลั๊กไฟให้สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ถ้าติดตั้งต่ำกว่าที่กำหนด จะต้องมียูนิคที่ปลอดภัย เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเล่นได้ และควรหลีกเลี่ยงการใช้สายไฟต่อพ่วง

4) การสรรหาคณะสมบัติของบุคลากร

1. เจ้าของ ต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

(1) มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์

(2) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี โดยเฉพาะประวัติการทำผิดต่อเด็ก หรือละเมิดสิทธิเด็ก

(3) ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท

(4) มีใบรับรองแพทย์ระบุว่า ไม่เป็นผู้เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อน วัณโรคในระยะอันตราย โรคเท้าช้างในระยะปรากฏอาการเป็นที่รังเกียจแก่สังคม โรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ติดยาเสพติดให้โทษอย่างร้ายแรง โรคพิษสุราเรื้อรัง และไม่เป็นผู้วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

(5) ต้องผ่านการปฐมนิเทศสำหรับการเป็นเจ้าของกิจการ

ในกรณีนิติบุคคลเป็นเจ้าของสถานรับเลี้ยง และพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียนนิติบุคคลนั้นต้องตั้งผู้แทนซึ่งมีคุณสมบัติตามข้อ (1)-(5) ให้ดำเนินการแทน

2. ผู้ดำเนินการ ต้องมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับข้อ 1 และจะต้องมีวุฒิการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาเด็ก หรืออย่างน้อยต้องจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และผ่านการอบรมก่อนประจำการตามหลักสูตร

ที่กำหนดและมีประสบการณ์ในการทำงานในสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กวัยก่อนเรียน หรือโรงเรียน ที่มีเด็กวัยก่อนเรียนไม่น้อยกว่า 2 ปี

3. ผู้ดูแลเด็ก

1) คุณสมบัติของผู้ดูแลเด็ก

- ต้องมีอายุไม่น้อยกว่า 15 ปีบริบูรณ์
- มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกาย และจิตใจ ต้องผ่านการตรวจสุขภาพก่อน

ปฏิบัติงาน ได้แก่ เอกเซอร์ยอด ตรวจพยาธิลำไส้ ตรวจเลือดซิฟิลิส ภูมิคุ้มกันบกพร่อง (HIV) ดับ
อักเสบไวรัส บี (HB)

- มีพื้นความรู้ขั้นต่ำ ม.3 ขึ้นไป หรือเทียบเท่า และต้องผ่านการฝึกอบรม

ตามหลักสูตรผู้ดูแลเด็ก

2) อัตราส่วนระหว่างผู้ดูแลเด็ก

ผู้ดูแลเด็ก 1 คน ต่อเด็กอายุ 0 – ต่ำกว่า 2 ปี ไม่เกิน 5 คน

ผู้ดูแลเด็ก 1 คน ต่อเด็กอายุ 2 – ต่ำกว่า 4 ปี ไม่เกิน 10 คน

ผู้ดูแลเด็ก 1 คน ต่อเด็กอายุ 4 – 6 ปี ไม่เกิน 20 คน

4. ผู้ประกอบอาหาร/แม่ครัว ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องโภชนาการพอสมควร
สะอาดไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรงและมีสุขภาพอนามัยดี โดยมีใบรับรองแพทย์

5) การจัดกิจกรรมให้บริการแก่เด็ก

1. กิจกรรมเพื่อสุขภาพและการเจริญเติบโตต้องจัดให้มีการชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง และให้
ภูมิคุ้มกันโรคตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด รวมทั้งต้องจัดทำบันทึกรายงานสุขภาพประจำตัวเด็ก
เพื่อแจ้งให้ผู้ปกครองทราบและแสดงความยินยอม

2. กิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก ต้องจัดให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ
อารมณ์ สังคม และสติปัญญาโดยการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์อย่างเหมาะสม

3. โภชนาการ ต้องจัดอาหารให้เด็กรับประทานอย่างมีคุณภาพ มีสารอาหารครบทั้ง 5 หมู่
และมีปริมาณเหมาะสมกับวัยในแต่ละมื้อ เพื่อฝึกให้เด็กมีสุขนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหาร

4. กิจกรรมนันทนาการ การเรียนรู้ และการออกกำลังกายต้องจัดกิจกรรมให้เด็กได้
พัฒนาทุกด้านอย่างเพียงพอ และเหมาะสมกับวัยทั้งในร่มและกลางแจ้ง

5. การพักผ่อน ต้องจัดให้เด็กได้นอนพักผ่อนด้วยวิธีนอนราบอย่างน้อยวันละ 1–2 ชั่วโมง

6. กิจวัตรประจำวันของสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก

ตารางกิจกรรมประจำวันก็คือ ตารางเรียน หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

(1) การจัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ

(2) กิจกรรมที่จัดต้องมีหลาย ๆ แบบดังนี้

1) จัดกิจกรรมให้เด็กทำเป็นรายบุคคลที่เด็กอาจเลือกทำด้วยตนเองให้มากที่สุด
คือ 75%

2) จัดกิจกรรมให้เด็กทำเป็นกลุ่มเล็ก 15%

3) จัดกิจกรรมรวม 10%

(3) กิจกรรมที่จัดควรมีทั้งในและนอกห้องเรียนในอัตราส่วนใกล้เคียงกัน

(4) กิจกรรมที่จัดให้ควรมีทั้งกิจกรรมสงบและกิจกรรมที่ต้องออกกำลังกิจกรรมสงบ ได้แก่ การสนทนาการฟังนิทานหรือเพลง การดูหนังสือการเล่นเครื่องเล่นในห้องเรียนกิจกรรมที่ต้องออกกำลังได้แก่ การเล่นเครื่องเล่นสนาม การเล่นทรายและน้ำ การบริหารและจังหวะ การมูบไม้บล็อก การเล่นมุมช่างไม้ การทำสวนการเลี้ยงสัตว์ การกำหนดกิจกรรม เมื่อได้หลักเกณฑ์ข้างต้นมาแล้วก็อาจกำหนดกิจกรรมได้ดังนี้ การเคลื่อนไหวและจังหวะ การเล่นตามมุม การเล่นเกมการศึกษากิจกรรมกลุ่มหรือกิจกรรมในวงกลม กิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) และการเล่นกลางแจ้ง

6) การประเมินผล ต้องจัดให้มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ทั้งการประเมินผลเกี่ยวกับเด็กแต่ละคน และการดำเนินงาน อีกทั้งยังต้องการความร่วมมือระหว่างบ้านกับสถานเลี้ยงเด็กเพื่อมาประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งการที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือในการดำเนินงานของ สถานเลี้ยงเด็ก จะเกิดผลดีต่อสถานเลี้ยงเด็กคือ ช่วยให้ผู้ปกครองสามารถดำเนินงานได้สอดคล้อง กับความต้องการและทิศทางดูแลเด็กของที่บ้าน ซึ่งจะส่งผลดีต่อตัวเด็กในภายหลัง เพราะเด็กจะไม่รู้สึกท้อสับสน เนื่องจากเขาจะได้รับการตอบสนองแบบเดียวกัน ทั้งที่บ้านและที่สถานเลี้ยงเด็ก

ผลดีสำหรับผู้ปกครองก็คือ จะช่วยให้ผู้ปกครองได้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก ได้รับทราบพัฒนาการและลักษณะนิสัยของบุตร จะช่วยลดความวิตกกังวลในการดูแลบุตร นอกจากนี้การที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม จะช่วยให้ผู้ปกครองเข้าใจการดำเนินงานของสถานเลี้ยงเด็ก จะช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อสถานเลี้ยงเด็ก และจะสะท้อนทัศนคติของตนไปสู่เด็กด้วย และที่สำคัญที่สุดคือผู้ปกครองจะได้ตระหนักถึงศักยภาพ และบทบาทของตนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ช่วยให้ได้มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาและหลักการดูแลเด็ก และในบางกรณีอาจจะเป็นการเพิ่มรายได้ของผู้ปกครองได้อีกทางหนึ่งด้วย

ผลดีสำหรับเด็กคือ เด็กจะได้เรียนรู้มาก เพราะการที่มีผู้ดูแลมากขึ้นจะทำให้อัตราส่วนเด็กต่อผู้ใหญ่ลดลง เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่และเด็กการเรียนรู้มากขึ้น การที่ทั้งบ้านและสถานเลี้ยงเด็กเข้าใจซึ่งกันและกัน จะทำให้ทิศทางการดูแลเด็กเป็นไปในทางเดียวกัน สนับสนุนกันและสามารถทำให้เกิดความสมดุล และความต่อเนื่องของการอบรมเลี้ยงดู จะกระตุ้นให้เด็กพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ

ดังนั้นจากมาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะเห็นได้ว่า การทบทวนวรรณกรรมนั้นส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสภาพของชุมชนและรูปแบบการจัดตั้งสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็ก และการจัดสภาพทั่วไปของสถานรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กโดยเน้นการบริหารงานทั่วไป การจัดการอาคารสถานที่ การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม การสรรหาคูณสมบัติของบุคลากร การจัดกิจกรรมให้บริการแก่เด็ก และการประเมินผลซึ่งการจะประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้องให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและการบริหารจัดการให้สามารถเป็นไปตามมาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งจะทำให้เห็นว่า การจัดการดังกล่าวนี้ช่วยเสริมกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กเช่นกัน

3. พัฒนาการ การเจริญเติบโต และภาวะโภชนาการ ของเด็กวัยก่อนเรียน

พัฒนาการ การเจริญเติบโต และภาวะโภชนาการของเด็กวัยก่อนเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาเนื่องจากเด็กวัยก่อนเรียนเป็นเด็กที่มีอายุ 3-6 ปี เด็กวัยนี้เป็ยวัยที่มีความก้าวหน้าทางพัฒนาการค่อนข้างสูง มีพัฒนาการของเซลล์สมองรวดเร็วมาก มีความเข้าใจภาษาและใช้ภาษาที่ซับซ้อนขึ้น มีการเจริญเติบโตที่รวดเร็ว จึงจำเป็นต้องมีการเสริมโภชนาการให้เป็นไปตามวัย พัฒนาการ การเจริญเติบโต และภาวะโภชนาการของเด็กจึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียนมีสุขภาพที่ดี โดยอาศัยความร่วมมือของครอบครัวในการให้ข้อมูลสุขภาพเพื่อกำหนดกรอบในการประเมินปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลให้การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กล่าช้าและสามารถสร้างแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันการเกิดโรคในเด็กเหล่านี้ได้ตรงตามวัย นอกจากนั้นพัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียนนั้นต้องทำความเข้าใจเรื่องทฤษฎีของจิตวิทยาพัฒนาการควบคู่กัน เนื่องจากพัฒนาการเป็นกระบวนการหล่อหลอมเด็กให้กลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีความพร้อมทั้งด้านสติปัญญา มีวุฒิอารมณ์ได้สมวัย สามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้ และมีจิตใจที่เอื้ออาทรต่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นจึงนำมาสู่ความเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้

ความหมายของพัฒนาการ

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นของการเจริญเติบโตทางด้านทักษะ ความซับซ้อนในการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย อย่างเป็นแบบแผน ต่อเนื่อง ในทิศทางที่ก้าวหน้าและถดถอย ซึ่งสามารถทำให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Fiona, 1995 ; Hockenberry, 2005)

หลักการและแนวคิดของพัฒนาการ (Principles and concepts of development)

หลักการและแนวคิดพัฒนาการของเด็กตามหลักสากลทั่วไปมีอยู่ 4 หลักการ โดยแต่ละหลักการของพัฒนาการต่างสามารถทำนายแบบแผนการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กได้อย่างต่อเนื่อง สามารถอธิบายลำดับขั้นของพัฒนาการ และสามารถตรวจสอบความก้าวหน้าด้านพัฒนาการของเด็กได้เป็นระยะ ๆ ทั้งนี้ข้อตกลงเบื้องต้นของการนำหลักการพัฒนาการไปใช้ต้องเข้าใจดีว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีธรรมชาติและแบบแผนการดำเนินชีวิตของตนเองที่แตกต่างกัน ดังนั้นหลักการและแนวคิดของพัฒนาการของเด็ก (Hockenberry, 2005 ; Wong, 2001.) คือ

1. พัฒนาการตามทิศทาง (Directional trends) หมายถึง การเจริญเติบโตและพัฒนาการตามปกติที่เกี่ยวข้องกับ ทิศทางการพัฒนาตามการเจริญเติบโตของร่างกาย และความสมบูรณ์อย่างเต็มที่ของระบบประสาทและกล้ามเนื้อ โดยพัฒนาการตามทิศทางประกอบด้วย

- ทิศทางการพัฒนาจากศีรษะไปเท้า (head to toe) เป็นลักษณะของพัฒนาการที่เติบโตจากส่วนศีรษะ หน้าอก จนถึงเท้า เพราะระบบประสาทและสมองมีการพัฒนาก่อนอวัยวะอื่นตั้งแต่วัยอยู่ในครรภ์มารดา ซึ่งส่งผลให้เด็กเกิดการควบคุมการเคลื่อนไหวส่วนหัว ตา ปาก คอ ได้ก่อนการควบคุมลำตัวให้มีการนั่งหรือยืนได้ ใช้สายตามองก่อนที่จะใช้มือ สามารถควบคุมมือได้ก่อนที่จะควบคุมเท้า

- ทิศทางการพัฒนาจากกลางตัวไปส่วนปลายของร่างกาย (trunk to extremities) เป็นลักษณะการพัฒนาจากส่วนกลางของลำตัวไปสู่ส่วนปลายของลำตัว เช่น เด็กสามารถควบคุมกล้ามเนื้อมัดใหญ่ได้ก่อนกล้ามเนื้อมัดเล็ก เมื่อเด็กเล็ก ๆ เกิดการร้องไห้จะเคลื่อนไหวส่วนบนหรือไหล่และอก มีอาการหน้าแดง ต่อมาโตขึ้นเวลาร้องไห้จะเริ่มมีการเคลื่อนไหวเฉพาะหน้าและตาแล้ว พอโตขึ้นอีกการร้องไห้จะมีการแสดงออกทางตาเท่านั้น บางครั้งอาจมีน้ำตาโดยไม่มีการเคลื่อนไหวของตาเลย หรือการใช้แขนหรือมือหยิบจับสิ่งของในระยะแรกจะใช้ได้ก่อนการใช้นิ้วมือในการหยิบสิ่งของ

- ทิศทางการพัฒนาจากการกระทำที่ง่ายไปยาก (differentiation) เป็นลักษณะการพัฒนาจากระบบการสั่งการอย่างง่าย ๆ ของร่างกายก่อนที่จะพัฒนาสู่การทำกิจกรรมที่ยุ่งยากซับซ้อน เช่น พัฒนาด้านการเคลื่อนไหวของเด็กจะเริ่มพัฒนาจากการสะอึก ผวา ต่อมาเริ่มขยับตัว ใช้กล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหว และสามารถควบคุมกล้ามเนื้อได้ นอกจากนั้นพัฒนาจะเริ่มต้นจากการพัฒนาทางด้านร่างกายก่อนจึงจะนำไปสู่การพัฒนาวิธีคิดด้านจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณตามลำดับ (Hockenberry, 2005)

2. พัฒนาการอย่างต่อเนื่อง (Sequential trends) หมายถึง พัฒนาการปกติตามลำดับขั้นของการเจริญเติบโต เช่น เด็กต้องพัฒนาการจากการนอนหงาย การผงกหัว การชันคอ การพลิกคว่ำ การก้ม การคลาน การตั้งไข่ การลุกยืน การเดิน การกระโดด การวิ่ง เป็นต้น

3. จังหวะของพัฒนาการ (Development pace) หมายถึง การพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ จิตสังคม และจิตวิญญาณจะมีจุดเริ่มต้น มีจังหวะของการพัฒนาตามลำดับขั้นตอน และมีจุดสูงสุดของการพัฒนา อย่างเช่น พัฒนาการตามวัยจะเริ่มตั้งแต่ วัยทารกแรกเกิด วัยก่อนเรียน วัยเรียน วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่

4. พัฒนาการช่วงความไวต่อความรู้สึก (Sensitive periods) หมายถึง ช่วงจังหวะชีวิตและเวลาของการเจริญเติบโตหรือพัฒนาการจะมีช่วงหนึ่งของชีวิตที่ถือว่าเป็นภาวะวิกฤต ภาวะที่ไวต่อความรู้สึก ภาวะอ่อนแอ ภาวะที่พึงพอใจหรือดีที่สุด ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้จะต้องเกิดขึ้นในช่วงของทุกพัฒนาการและจะเกิดขึ้นได้ทั้งเหตุการณ์ที่ดีและเลวร้ายในชีวิต

ระยะของพัฒนาการ (Development periods)

จะขอกกล่าวถึงเฉพาะเด็กวัยก่อนเรียน (Early childhood: 1-6 years) คือ สามารถแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ วัยหัดเดิน (Toddler) ระหว่าง 1-3 ปี และวัยก่อนเรียน (Preschool) อายุระหว่าง 3-6 ปี ซึ่งเป็นวัยของการเจริญเติบโตทางด้านส่วนสูง น้ำหนัก รูปร่างสัดส่วนต่างๆ พัฒนาเร็วมาก มีความต้องการพึ่งพาผู้อื่น น้อยลง ต้องการเข้าสังคม มีความริเริ่มสร้างสรรค์ สร้างจินตนาการ เป็นนักคิดนักฝัน เริ่มมีความต้องการเป็นตัวของตัวเอง มีความอยากรู้อยากเห็น เลียนแบบพฤติกรรมของคนใกล้ขีด เริ่มมีความคิดเป็นเหตุเป็นผล

ซึ่งพัฒนาการด้านต่างมีดังนี้ (1) **ด้านร่างกาย** มีแบบแผนการพัฒนาค้นค้นส่วนสูง น้ำหนัก การเจริญเติบโตของกระดูกและฟัน มีแบบแผนพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก (Fine motor) กล้ามเนื้อมัดใหญ่ (Gross motor) จากการใช้การได้ตามลำดับของพัฒนาการจนสามารถควบคุมและมีการเคลื่อนไหวส่วนต่างได้ดี

(2) **ด้านอารมณ์** จะมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์มากขึ้นทั้งอารมณ์โกรธ อารมณ์กลัว อารมณ์ริษยา อารมณ์รังเริง อารมณ์รัก อารมณ์อยากรู้อยากเห็น อารมณ์สนุกสนาน ซึ่งเป็นไปตามสิ่งกระตุ้น และสามารถผ่านไปได้อย่างรวดเร็วไม่มีการติดค้างในใจ ซึ่งการพัฒนาทางด้านอารมณ์วัยนี้จะส่งผลถึงพัฒนาการความรู้สึกที่มั่นคงของเด็กและสร้างความผูกพันกับบุคคลอื่นๆ ได้ ถ้าเขาสามารถพัฒนาความรู้สึกปลอดภัยและความมั่นคงในระยะนี้ได้จะทำให้เด็กสามารถเผชิญประสบการณ์ใหม่ได้ด้วยความเต็มใจเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

(3) **ด้านสังคม** จะแสดงถึงการเรียนรู้และการปรับตัวเข้ากับสังคมโดยเพิ่มการช่วยเหลือตนเอง ในกิจวัตรประจำวัน มีการเรียนรู้ เลียนแบบบุคคลที่ใกล้ชิด โดยแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เช่นการยิ้มเมื่อเห็นคนคุ้นเคย หัวเราะบอขขึ้น เล่นกับกระจกเงา แสดงท่าทางตามผู้ใหญ่ เรียนรู้การใช้ช้อน การดื่มน้ำ จากแก้ว การสวมรองเท้า การเล่นรวมกลุ่มเพื่อนหญิงชาย จ้องมองคนอื่นก่อนจะเล่นด้วยกันแตกกลุ่มง่าย รู้จักการแบ่งของเล่น โดยเด็กจะเรียนรู้จากการสังเกตแล้วทำตาม พยายามเรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น มีการเล่นบทบาทสมมุติ พ่อ แม่ ลูก

(4) **ด้านสติปัญญา** ใช้ประสาทสัมผัสในการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเพื่อสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ เรียนรู้สื่อสารด้วยการเปล่งเสียง เมื่อได้ยินเสียงมีการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย พยายามแยกแยะความเหมือนและความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหา ต่อจากนั้นมีการซักถามแสดงความคิดเห็น มีวิธีคิดแก้ปัญหาตามความคิดของเด็ก มีพฤติกรรมการเล่น การจดจำ การเรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้อง การกล้าแสดงออก เช่น อายุ 1-2 ปี เข้าใจความหมาย สามารถเรียกพ่อแม่ได้ รู้จักอวัยวะ ทำตามคำสั่งง่าย ๆ ได้ แยกแยะของที่เหมือนและแตกต่างได้ อายุ 3-4 ปี มีการรู้จักคำ เข้าใจบุพพบท บน ล่าง บอกชื่อจริง ใช้สรรพนามแทนตัวเองได้ อายุ 4-6 ปี รู้จักขนาด ปริมาณ รู้จักคำทักทาย นับเลขได้ บอกเหตุผลในสิ่งที่ทำได้ เป็นต้น

ภาวะวิกฤตตามพัฒนาการระยะนี้คือ อายุ 1-2 ปี เริ่มมีปัญหาจากการปรับตัวเข้ากับสังคมและการเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง ซึ่งจะเกิดภาวะวิกฤตในเรื่อง ความรู้สึกขาดมารดา การหย่านม การได้รับความรัก ปกป้อง ค้ำครองมากเกินไป การฝึกขับถ่าย ความเจ็บป่วย อุบัติเหตุสารพิษ ส่วนเด็กอายุ 3-6 ปี เริ่มมีปัญหาจากการสังเกต เปรียบเทียบ เกิดจากคนใกล้ชิด โดยเด็กจะแสดงออกทางพฤติกรรมเช่น รับประทานอาหารได้น้อยลง ซึม พุดจ้าน้อยลง วิ่งเล่นน้อยลง ระบบการขับถ่ายเปลี่ยนแปลง ร้องไห้โยเยบ่อย ทั้งนี้สาเหตุที่สำคัญของภาวะวิกฤตคือ ครอบครัวมีน้องใหม่ สูญเสียเพื่อน ขาดคนดูแลเอาใจใส่ ได้รับอุบัติเหตุเพราะความอยากรู้อยากเห็น ภาวะเครียดจากการไปโรงเรียน

นอกจากนั้นควรทำความเข้าใจ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก เนื่องจากพัฒนาการของเด็กและวัยรุ่นของแต่ละคนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เด็กและวัยรุ่นมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าและถดถอย (Bomar, 1996). ดังนี้

1. พันธุกรรม (Heredity) เป็นการถ่ายทอดทางลักษณะของชีวภาพทางกรรมพันธุ์ที่ส่งผลให้เกิดการกำหนดรูปร่าง หน้าตา และบุคลิกภาพของบุคคล หรือความผิดปกติของโรคบางอย่างที่ขัดขวางการเจริญเติบโตและพัฒนาการของร่างกาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอิทธิพลที่สำคัญต่อการพัฒนาคุณลักษณะทางด้านร่างกาย ด้านสติปัญญาเป็นหลัก เช่น โรคดาวน์ซินโดรม เป็นต้น

2. โภชนาการ (Nutrition) เป็นปัจจัยภายนอกที่เริ่มต้นกระตุ้นพัฒนาการตั้งแต่การเจริญเติบโตในครรภ์จนกระทั่งเติบโตสู่วัยรุ่น เพราะอาหารคือแหล่งสร้างและซ่อมเสริมการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย สติปัญญา และการปรับตัว เช่น การขาดสารอาหารในระหว่างตั้งครรภ์ส่งผลให้เด็กในครรภ์มีพัฒนาการที่ล่าช้า ขนาดของเซลล์สมองลดลงพัฒนาการทางด้านร่างกายจะถดถอย ก่อให้เกิดการเจ็บป่วย มีภูมิคุ้มกันต่ำ

3. สัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal relationships) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการด้านอารมณ์ โดยเฉพาะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างคนในครอบครัวมีผลอย่างมากต่อการสร้างบุคลิกภาพทั้งด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม การเลียนแบบบุคลิกภาพ การเข้าใจและเรียนรู้ผู้อื่น นอกจากนั้นยังส่งผลต่อพัฒนาบทบาททางเพศอีกด้วย

4. เศรษฐฐานะทางสังคม (Socioeconomic level) พบว่า เด็กทุกวัยที่มาจากสภาพครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับสูงและปานกลางจะมีพัฒนาการที่เร็วกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับต่ำ (Wong 1993) แต่ก็มีเด็กจำนวนหนึ่งที่มีมาจากสภาพครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับต่ำแต่ไม่มีปัญหาการเจริญเติบโตและพัฒนาการเนื่องจากได้รับความรักความเอาใจใส่จากบิดามารดาเป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ไม่ใช่ปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือสถานภาพทางสังคมอย่างเดียวที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็ก คงต้องมีปัจจัยหลายด้านประกอบการพิจารณา

5. โรค (Disease) โรคหรือพยาธิสภาพของโรคเองล้วนแต่มีผลทำให้การเจริญเติบโตและพัฒนาการหยุดชะงักหรือพัฒนาการล่าช้าได้เช่น ภาวะชักบ่อยด้วยไข้สูงมีโอกาสมิพัฒนาการของเด็กถดถอย โรคธาลัสซีเมียส่งผลให้เด็กเกิดการเติบโตช้า เป็นต้น

6. สิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดอันตราย (Environmental hazards) ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมจากสภาพบรรยากาศที่บ้าน ชุมชน อย่างสารพิษต่างๆ สารปรอท สารตะกั่ว ผงชูรส ยาฆ่าแมลง ฯลฯ ที่ล้วนแต่ส่งผลให้เกิดความพิการหรือสติปัญญาล่าช้า นอกจากนั้นสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่างๆ การดูโทรทัศน์มีผลต่อพัฒนาการทั้งทางด้านบวกและลบกล่าวคือ ด้านบวกโทรทัศน์ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านภาษา การรับรู้ความหมาย พัฒนาสติปัญญาเปิดโลกกว้าง ในทางตรงข้ามการดูโทรทัศน์มากๆ ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวยอมรับความรุนแรงมากขึ้น โรคทางพฤติกรรม โรคอ้วน ขาดการออกกำลังกาย ขาดการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เป็นต้น

7. เพศสภาพ (Gender) เพศสภาพมีอิทธิพลต่ออัตราการเจริญเติบโตที่สามารถเปรียบเทียบกันได้ระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เช่น เพศหญิงจะมีพัฒนาการด้านภาษาคือว่าเพศชาย เพศชายจะมีความสามารถในการเข้ากลุ่มเล่นกับเพื่อนได้ดีกว่าเพศหญิง ซึ่งภาพรวมความแตกต่างระหว่างเพศสภาพยังน้อยมากซึ่งยังมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องอีกด้วย

8. เชื้อชาติและสัญชาติ (Nationality and race) ส่วนที่มีความแตกต่างกันคือ พัฒนาการด้านกล้ามเนื้อและร่างกาย เช่น คนที่ผิวดำเชื้อชาติแอฟริกาจะมีน้ำหนักและขนาดของตัวโดยเฉลี่ยมากกว่าคนผิวขาว เป็นต้น

9. ครอบครัว (Family) ปัจจุบันโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไปจากโครงสร้างของครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่น้อยลงส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาและทางสังคมรวมทั้งการหล่อหลอมพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพล่าช้ากว่าครอบครัวที่ยังมีผู้ใหญ่หรือครอบครัวขยาย

ซึ่งสอดคล้องกับ “ทฤษฎีจิตวิทยาการ” ที่นักวิชาการส่วนใหญ่นำมาใช้อธิบายและประเมินพัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียน เพื่อทำนายพฤติกรรม อธิบายปัญหาและความต้องการของเด็กและครอบครัว ตลอดจนเข้าใจถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรม และพัฒนาของเด็กได้

โดยอาศัยการอธิบายเรื่องทฤษฎีจิตวิทยาการนั้นประกอบด้วย ทฤษฎีพัฒนาการด้านบุคลิกภาพและทฤษฎีพัฒนาการด้านจิตใจ (Hockenberry. 2005 ; Bowden & Greenberg. 2003) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ (Theories foundations of personality development)

แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การพัฒนาทางเพศในจิตใจ (Psychosexual Development : Freud) โดยซิกมันด์ ฟรอยด์ มีพื้นฐานว่า แรงขับของจิตใจหรือสัญชาตญาณเป็นพลังงานภายในบุคคลที่ทำให้บุคคลต้องทำการขจัดความเครียดซึ่งแรงขับพื้นฐานของมนุษย์ประกอบด้วย แรงขับที่จะดำรงชีวิตอยู่ แรงขับที่จะทำลาย แรงขับทางเพศ ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การทำงานส่วนลึกของจิตใจที่มีทั้งจิตสำนึก จิตใต้สำนึก และจิตไร้สำนึก ทำให้เกิดโครงสร้างบุคลิกภาพในการรู้จักตนเองเบื้องต้น (Id) ตนปัจจุบัน (Ego) และมองตนในคุณธรรม (Superego) ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวส่งผลให้มนุษย์มีขั้นตอนในการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองเป็น 5 ขั้นตอนคือ

○ ขั้นความสุขทางปาก (oral stage) ในช่วงแรกเกิด ถึง 1 ปี ทารกจะมีความต้องการและพึงพอใจบริเวณปาก ในลักษณะของการดูด การกลืน การกิน ถ้าวัยนี้ไม่ได้รับการตอบสนองจะส่งผลให้ทารกมีจิตยึดติด (fixation) จนแสดงออกมาเป็นนิสัยที่น่ารำคาญ พุดมาก กินจุบกินจิบ วาจาก้าวร้าว ดิบบุหรี ดิบเหี้ย ใฝ่ขวามากฝรั่ง ถ้าได้รับการตอบสนองมากเกินไปจะทำให้มีนิสัยของการพึ่งพาคนอื่นมากเกินไป มองทุกอย่างในด้านดี เป็นต้น

○ ขั้นความสุขทางอวัยวะขับถ่าย (anal stage) อายุ 1-3 ปี มีความพึงพอใจในระบบการขับถ่ายและการกลืนไว้ไม่ถ่ายอุจจาระ เพราะเริ่มมีความต้องการเป็นตัวของตนเองอยากทำอะไรด้วยตนเอง ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพคือ ถ้าหากได้รับความเข้มงวดในเรื่องของการขับถ่ายส่งผลให้เด็กมีบุคลิกภาพเจ้าคิดเจ้าแค้น เจ้าระเบียบเกินกว่าเหตุ รักความสะอาดมากเกินไป ตระหนี่ถี่เหนียว ถ้าไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ละเลยการฝึกการขับถ่ายจะส่งผลให้เด็กมีบุคลิกภาพไม่รับผิดชอบ สุรุษสุร่าย ไม่รับผิดชอบ ไม่รู้จักการจัดระบบงานของตนเอง เป็นต้น

○ ขั้นความสุขทางอวัยวะเพศ (phallic stage) อายุ 3-6 ปี มีความพึงพอใจในการจับอวัยวะเพศ การเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างหญิงชาย ช่วงนี้เด็กผู้ชายจะติดแม่อย่างแน่นแฟ้น และ เด็กผู้หญิงจะติดพ่ออย่างแน่นแฟ้น เพราะเด็กมีความคิดเป็นเจ้าของซึ่งเกิดขึ้นจากจิตไร้สำนึกทำให้เกิดภาวะความวิตกกังวล ถ้าเด็กแก้ความวิตกกังวลและหันมาเลียนแบบเพศเดียวกันได้เด็กจะมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมไม่มีความขัดแย้งเรื่องบทบาทการเลือกคู่ครอง ปัญหาในการรักเพศตรงข้าม บทบาททางเพศที่ผิดปกติ หรือความขัดแย้งหรือการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น

- ขั้นพัก (latency stage) อายุ 6-12 ปี เด็กจะเก็บกคความรู้สึกซึ่งอยู่ในระยะพัก เด็กจะเล่นกับเพศเดียวกัน ไม่สนใจเพศตรงข้าม เริ่มเรียนรู้ความเป็นเหตุเป็นผล ผิดชอบชั่วดี เรียนรู้การปรับตัวในการอยู่ในสังคม

- ขั้นพึงพอใจในการรักเพศตรงข้าม (genital stage) อายุ 12-19 ปี เป็นแรงขับมาจากวุฒิภาวะทางเพศ เริ่มสนใจเพศตรงข้าม มีแรงจูงใจที่จะรักผู้อื่น มีการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้

2) การพัฒนาทางจิตสังคม (Psychosocial Development : Erikson) โดย อิริค โสมเบอร์เกอร์

อิริคสัน (Wong, 2001) เชื่อว่า คนปัจจุบันสำคัญกว่าคนเบื้องต้น และเชื่อว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลต่อครอบครัวและสังคมเป็นสิ่งสำคัญเพราะมนุษย์อยู่ในสังคม มนุษย์มีคุณค่าและมีความคิดในทิศทางที่ดี และการพัฒนาด้านอารมณ์เกิดจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น การเล่นของเด็กสะท้อนถึงโครงสร้างของสังคมได้ ดังนั้นพัฒนาการด้านบุคลิกภาพแบ่งออกเป็น 8 ขั้นตอน โดยในวัยเด็กจะพัฒนา 5 ขั้นตอน วัยผู้ใหญ่ 3 ขั้นตอน กล่าวคือ

- ความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ ในช่วงแรกเกิด ถึง 1 ปี เป็นความไว้วางใจเมื่อได้รับการตอบสนองทางด้านร่างกายและจิตใจด้วยการสัมผัส ถ้าเด็กได้รับการสัมผัสจากคนใกล้ชิด เด็กจะรู้สึกไว้วางใจ ถ้าได้รับการตอบสนองความต้องการจนเหลือจะกลายเป็นคนไว้วางใจง่ายขึ้น และถ้าถูกละเลยการสัมผัสจะเป็นคนรักใคร่ไม่เป็น ระวังคนง่าย ไม่รักตนเอง

- ความเชื่อมั่นในตนหรือความละอายใจสงสัยอายุ 1-3 ปี เป็นวัยอยากทำอะไรด้วยตนเอง อยากเป็นตัวของตัวเอง ถ้าได้รับการตอบสนองมากเกินไปหรือเข้มงวดจะเป็นคนที่มีบุคลิกภาพไม่แน่ใจตนเอง ทำอะไรแอบๆซ่อน ปิดบัง พุดปิด ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองจะเป็นคนที่มีบุคลิกภาพที่ทำอะไรโดยไม่มีขอบเขต ปรับตัวอยาก ไม่เคารพกฎระเบียบของสังคม ชอบต่อต้านสังคม

- ความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิดอายุ 3-6 ปี เป็นวัยพึ่งตนเอง เคลื่อนไหวได้คล่อง เข้าใจภาษา ถ้าเข้มงวดจะเป็นคนที่มีบุคลิกภาพรู้สึกว่าตนเองผิดกลัวการถูกลงโทษ ชอบหลีกเลี่ยงความจริง

- ความขยันหมั่นเพียรหรือความรู้สึกปมด้อย อายุ 6-12 ปี เป็นวัยพัฒนาความขยันขันแข็ง เคารพกฎระเบียบ เป็นที่คาดหวัง ถ้าได้รับการยอมรับที่เหมาะสมเด็กจะเกิดความมุ่งมั่นประสบความสำเร็จในงาน ถ้าไม่ได้รับการยอมรับหรือตั้งความหวังมากเกินไปเด็กรู้สึกล้มเหลว มีปมด้อยได้

- ความมีเอกลักษณ์ประจำตัวหรือความรู้สึกเป็นปมด้อย อายุ 12-19 ปี เป็นวัยพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเอง มีจุดมุ่งหมายในชีวิต เพื่อนจะมีอิทธิพลมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ ถ้าเกิดความพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้จะทำให้เด็กดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ถ้าเด็กไม่สามารถปรับตัวได้ เกิดภาวะสับสนส่งผลให้เด็กมีบุคลิกภาพสับสนไม่มั่นคงสับสนในบทบาทของตนเอง

ส่วนพัฒนาการด้าน ความใกล้ชิดสนิทสนมหรือการแยกตัว การบำรุงส่งเสริมผู้อื่นหรือการพะวงเฉพาะตน และความมั่นคงกับความหมัดหวัง เป็นพัฒนาต่อเนื่องในวัยผู้ใหญ่ จนถึงผู้สูงอายุ

ทฤษฎีพัฒนาการด้านจิตใจ (Theories foundations of mental development) แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การพัฒนาด้านสติปัญญาของเพียเจต์ (*Cognitive Development : Piaget*) เชื่อว่า สิ่งมีชีวิตต้องปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพราะพัฒนาการเด็กต้องเป็นไปตามวุฒิภาวะ การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการผสมผสานระหว่างทฤษฎีวุฒิภาวะและทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็ก โดยพฤติกรรมนั้นเกิดจากการพัฒนาโครงสร้างทางชีววิทยาภายใต้ความรู้สึกร่างกาย เคลื่อนไหวและกระบวนการคิดและการเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ จากนั้นใช้กระบวนการปรับตัวให้เข้ากับโครงสร้างตามความรู้และประสบการณ์เดิม และการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ (Price. 2005) จนทำให้เกิดพัฒนาการทางด้านสติปัญญา 3 ระยะคือ

○ ขั้นพัฒนาความรู้สึกร่างกายเคลื่อนไหว (sensory motor operation phase) แรกเกิดถึง 2 ปี เป็นการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยแสดงออกในปฏิกิริยาสะท้อนอย่างการดูดนิ้ว ไขว่คว้าพัฒนาอวัยวะเคลื่อนไหวเบื้องต้นไม่ประสานกันอย่างกำมือ คลายมือ พัฒนาการเคลื่อนไหวอย่างมีจุดมุ่งหมายอย่างเอามือเล่นของเล่น พัฒนาการประสานของอวัยวะใช้ประสบการณ์แก้ปัญหา พัฒนาความคิดริเริ่มแบบลองผิดลองถูกแก้ไขปัญหา และพัฒนาโครงสร้างสติปัญญาเบื้องต้นโดยแก้ปัญหาด้วยการเลียนแบบหรือการจำ

○ ขั้นพัฒนาการคิดรวบยอด (conceptual thought phase) อายุ 2-11 ปี เป็นการพัฒนาก่อนความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผลด้วยการใช้ภาษา เข้าใจความหมายสัญลักษณ์ มองตามแง่มุมที่ตาตนเองเห็น ต่อมาพัฒนาการใกล้เคียงความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผลมองเห็นความแตกต่างของสิ่งของเข้าใจวัตถุและการแปลงสภาพ และพัฒนาการเกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผลเป็นรูปธรรม มีการจัดหมวดหมู่สิ่งของ

○ ขั้นพัฒนาการเกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผลเป็นรูปธรรม (concrete operation thought phase or formal operations) อายุ 11 ปีขึ้นไป เด็กมีพัฒนาสูงสุดทางสติปัญญา สามารถคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล ตีความหมาย คาดการณ์อนาคตได้ ใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหา สามารถใช้ความคิดเชิงนามธรรมได้

2) การพัฒนาทางด้านจริยธรรมของโคลเบอร์ก (*Moral Development: Kohlberg*) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เด็กและวัยรุ่นสามารถเจริญเติบโตด้วยการหล่อหลอมพฤติกรรมที่ดีมีจิตสำนึกในการกระทำของตนเอง มีการตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว และชุมชนเพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข (Hockenberry. 2005) ทั้งนี้การพัฒนาทางด้านจริยธรรมมีความสัมพันธ์

กับการพัฒนาทางด้านสติปัญญาเพราะต้องเข้าใจความเป็นเหตุเป็นผลได้จึงจะทำให้พัฒนาการด้านจริยธรรมพัฒนาไปได้

○ ระยะก่อนการคิดมโนธรรม หมายถึง ระดับการรับรู้ การทำตามคำสั่ง การถูกลงโทษ การยอมตาม โดยเด็กต้องมีพัฒนาทางสติปัญญาในขั้นก่อนการเกิดความคิดรวบยอดอย่างมีเหตุผลคือขั้นพัฒนาความรู้สึกลทางอวัยวะเคลื่อนไหว และขั้นพัฒนาก่อนการคิดได้เอง คือ ขั้นพัฒนาการคิดรวบยอด เช่น เด็กรู้ว่าการกระทำใด ดี เลว เด็กรู้ว่าถ้าทำดีได้รับรางวัล ทำไม่ดีได้รับการลงโทษ แต่ทั้งนี้ระยะก่อนการคิดมโนธรรมยังต้องอาศัยการชี้แนะการกระทำเพราะการขาดประสบการณ์ในการคิดวิเคราะห์

○ ระยะการคิดเป็นรูปแบบของการเป็นเด็กดี ทำตามกฎระเบียบ หรือการมีจริยธรรม หมายถึง มีพัฒนาการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลอย่างเป็นรูปธรรม เด็กจะคำนึงถึงการยอมรับของกลุ่ม โดยพฤติกรรมที่ได้รับการยอมรับจะได้รับคำชมเชย หรือการเคารพในกฎระเบียบจะหมายถึงการทำตามหน้าที่แสดงความเคารพผู้ที่มีอำนาจมากกว่า

○ ระยะการคิดเป็นมโนธรรม หรือการมีจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นระยะระดับการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและการมีคุณธรรมอย่างมีเหตุผลที่เด็กต้องทำตามกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด และทำตามความต้องการและเหตุผลของสังคม

(ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 บทสรุปทฤษฎีพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ สติปัญญา และมโนธรรมของเด็กก่อนวัยเรียน (Hockenberry, 2005)

Stage / age	บุคลิกภาพ: ความพึงพอใจและสัญชาตญาณทางเพศ (ตามแนวคิดของ فروยด์)	การยอมรับทางจิตสังคมและสิ่งแวดล้อม (ตามแนวคิดของ อีริกสัน)	ระยะพัฒนาสติปัญญา (ตามแนวคิดของเพียเจต์)	ระยะการตัดสินใจทางมโนธรรม (ตามแนวคิดของ โคเบอร์ก)
เด็กวัยหัดเดิน 1-3 ปี Toddler hood	ความพึงพอใจที่อวัยวะขับถ่าย	ความเชื่อมั่นในตนเอง ความละอายใจ และสงสัย	การพัฒนาความคิดรวบยอด ตั้งแต่การเตรียมความหมายจนถึงระยะก่อนเกิดความคิดรวบยอด (2-4 ปี)	ระยะก่อนการคิดมโนธรรม ระดับการรับรู้การถูกลงโทษ การยอมตาม

Stage / age	บุคลิกภาพ: ความ พึงพอใจและ สัญชาตญาณทาง เพศ (ตามแนวคิดของ ฟรอยด์)	การยอมรับทาง จิตสังคมและ สิ่งแวดล้อม (ตามแนวคิดของ อีริกสัน)	ระยะพัฒนา สติปัญญา (ตามแนวคิด ของเพียเจต์)	ระยะการตัดสินใจ ทางมโนธรรม (ตามแนวคิดของ โคเบอร์ก)
เด็กวัยก่อนเรียน 3-6 ปี Early childhood	ความพึงพอใจที่ อวัยวะเพศ	ความคิด สร้างสรรค์ และความรู้สึกผิด	ระยะก่อนเกิด ความคิดรวบยอด จนถึงระยะเกิด ความคิดรวบยอด อย่างใช้เหตุผล (4-7 ปี)	ระยะก่อนการคิด มโนธรรม ระดับ การขาด ประสบการณ์ใน การชี้แนะการ กระทำ

การประเมินพัฒนาการเด็ก

การประเมินพัฒนาการของเด็ก ประกอบด้วย การประเมินพฤติกรรมพัฒนาการของเด็กจากประวัติ การสังเกต และการทดสอบแล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานตามวัยแล้วจึงจะบอกได้ว่าเด็กมีพัฒนาการปกติ ตามวัย เร็วกว่า หรือล่าช้ากว่าวัย

วิธีการประเมินพัฒนาการของเด็ก (Wong, 2001; Bowden & Greenberg, 2003) ประกอบด้วย

- 1) การซักประวัติ เริ่มตั้งแต่การตั้งครรภ์ การคลอด ปัญหาสุขภาพ ประวัติครอบครัวและการเลี้ยงดู และประวัติการเจริญเติบโตและพัฒนาการ
- 2) การตรวจร่างกายและการสังเกตพฤติกรรม โดย
 - 3.1. การตรวจร่างกายทั่วไปที่วัดเส้นรอบศีรษะ รูปร่างลักษณะ และสัดส่วนร่างกายควรสังเกตลักษณะผิดปกติรูปร่าง
 - 3.2. การตรวจทางด้านระบบประสาทด้านปฏิกิริยาสะท้อน (reflex) ต่าง ๆ ด้านการมองเห็น การได้ยิน การทรงตัว และการสัมผัส
 - 3.3. การทดสอบพัฒนาการคือ

- ด้านการทรงตัวและการเคลื่อนไหวร่างกาย (gross motor) ด้วยการให้เด็กนอนหงายแล้วดึงเด็กขึ้นในท่านั่ง คูกอและศิระষะ จับให้คว่ำ จับให้นั่ง จับให้ยืน เกาะยืน ยืนเอง เกาะเดิน เดินยืนขาเดียว ตะบอด โยนลูกบอล กระโดดขาเดียว กระโดด 2 ขา ตามลำดับ

- ด้านกล้ามเนื้อมัดเล็ก ตา และมือประสานกัน (fine motor adaptive) ใช้ลูกปัดไหม พรหมแดงห่างจากหน้าเด็กประมาณ 1 ฟุตเคลื่อนไหวช้า ๆ และทำลูกปัดไหม พรหมตกจากมือดูว่าเด็กมองตามหรือไม่ เด็กไขว่คว้าของมือเดียวหรือสองมือ ใช้นิ้วหรือฝ่ามือหยิบของชิ้นเล็กด้วยสองนิ้วได้หรือไม่ เมื่อเด็กอายุ 18 เดือนขึ้นไป เด็กใช้ดินสอเทียนให้ลองขีดเขียน ให้ต่อบล็อกไม้ ส่วนเด็กอายุเกิน 3-4 ปี อาจใช้การวาดวงกลมสี่เหลี่ยมและสังเกตการจับดินสอและภาพลักษณ์ของตัวเด็ก

- ด้านภาษา (language) แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ การได้ยินและเข้าใจความหมายและแสดงออกกับภาษาพูดกล่าวคือ ด้านการได้ยินและการรับรู้ภาษาทดสอบโดยเด็กสามารถเรียกชื่อได้ เด็กหันหาเสียงลักษณะที่ต่างกัน ส่วนด้านการแสดงออกและการใช้ภาษาพูดโดยใช้วิธีถามจากผู้เลี้ยงดูว่าเด็กพูดหรือทำเสียงอย่างไร และผู้ตรวจควรลองพูดโต้ตอบกับเด็กและสังเกตว่าเด็กพูดอย่างมีความหมายเป็นคำทีละคำหรือเป็นหลายคำ

- ด้านสังคม (personal-social) สังเกตอาการติดมารดา ผู้เลี้ยงดู อาการแปลกหน้า และถามถึงการช่วยตัวเองในกิจวัตรประจำวันเป็นการกิน การนอน และขับถ่าย ตลอดจนพฤติกรรมทางสังคมอื่นๆเช่น สวัสดี ขอบคุณ ขอ ใหว้พระ

ซึ่งพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กตามระยะของวัยต่าง ๆ (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียน (Growth and development milestones) (หทัยชนก บัวเจริญ, 2549)

อายุ	ด้านการเคลื่อนไหว (กล้ามเนื้อใหญ่)	ด้านภาษา	ด้านกล้ามเนื้อเล็ก	ด้านสังคมและการช่วยเหลือตนเอง
12-15 เดือน	เดินได้คล่องกลานขึ้นบันได	พูดได้อีก 3 คำ	ขีดเขียนขยุกขยิกได้ซ้อนลูกบาศก์ได้ ก่อน เทของเล็กๆเช่น เม็ดยาออกจาก ขวดได้ เมื่อทำให้ดู	บอกความประสงค์โดยใช้คิงหรือชี้ เลียนแบบผู้ใหญ่ ทำงานบ้าน เช่น กวาดบ้าน
15-18 เดือน	ขึ้นบันไดได้เอง อาจเกาะราว เดินถอย หลัง	ชื่อวัยวะของร่างกายได้ถูก 1 ชื่อ เช่น จมูก ตา	เปิดหนังสือทีละ 2-3 หน้า เทของออก จากขวดเองได้โดยไม่ต้องทำให้ดู	ถอดเสื้อผ้าเองได้ใช้ช้อนตักอาหาร ป้อนตนเอง โดยไม่หกมากนัก ชอบ อุ้มและไอ้ตุ๊กตา
18-21 เดือน	เตะบอลขว้างบอลได้ วิ่งแก่ง	พูดเป็นวลีได้ 2 คำเช่น ไปเที่ยว รู้จัก คำคุณศัพท์ เช่น ขาว ดำ อร่อย	ซ้อนลูกบาศก์ได้สูง 4 ก้อน	ช่วยทำงานบ้านง่ายได้ เก็บของเล่น
21-24 เดือน	กระโดดอยู่กับที่ ชอบปีนเก้าอี้	รู้รูปภาพได้ถูก 1 ภาพเช่น แมว นก รู้จักสรรพนามเช่น ฉัน เขา รู้จัก คำนามมากขึ้นเช่น โต๊ะ เก้าอี้ ชอบพูด ซ้ำๆเลียนแบบ	พลิกหนังสือได้ทีละหน้าเลียนแบบ เขียนเส้นตรงในแนวตั้งได้	สวมเสื้อผ้าเองได้ ล้างและเช็ดมือเอง บอกความต้องการเกี่ยวกับการจับถ่าย ได้ เลิกปัสสาวะรดในเวลากลางวัน
3 ปี	ขึ้นบนขาเดียวได้นาน 1 วินาที กระโดดไกลพร้อมกัน 2 ขา เดินขึ้น บันไดใช้ขาสลับข้าง ถีบจักรยาน 3 ล้อ ได้	รู้จักพหูพจน์เช่น หลายตัว พูดเป็น ประโยคง่าย ๆ 3-5 คำเช่น แม่ไปไหน บอกชื่อ นามสกุล เพศชายเพศหญิงได้ ร้องเพลงเล็กๆได้ ช่างซักถามเช่น ทำไมอย่างไร	ซ้อนลูกบาศก์สูง 8 ก้อน เลียนแบบต่อ สะพานได้ ลอกแบบรูปวงกลม ใช้ กรรไกรตัดกระดาษ	แต่งตัวเอง อาจต้องช่วยบ้าง ปลด กระดุมเม็ดโต แปรงฟัน เล่นเกมที่ต้อง เล่นร่วมกับคนอื่นได้ เลิกปัสสาวะรด ที่นอนในเวลากลางคืน

ตารางที่ 2 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียน (ต่อ) (Growth and development milestones) (หทัยชนก บัวเจริญ, 2549)

อายุ	ด้านการเคลื่อนไหว (กล้ามเนื้อใหญ่)	ด้านภาษา	ด้านกล้ามเนื้อเล็ก	ด้านสังคมและการช่วยเหลือตนเอง
4 ปี	ยืนบนขาเดียวได้นาน 5 วินาที กระโดดขาเดียว เดินกระดานแผ่น เดียวได้ เดินลงบันไดขาสลับ	รู้จักพบปะเช่น บน ใต้ เข้าใจ คำว่า หนว หน้อย หิว ได้ดี รู้จักสี 3 สี รู้จัก คำตรงข้ามเช่น มารดาเป็นผู้หญิง บิดา เป็นผู้ชาย	ลอกรูปกากบาทได้	แต่งตัวเองได้ ไม่ต้องช่วยใส่กระดุม เสื้อได้เอง
5 ปี	ยืนบนขาเดียวได้นาน 10 วินาที กระโดดสลับข้าง รับบอลที่กระดอน ได้	อธิบายคำจากลักษณะหรือประโยชน์ ได้เช่น น้ำแข็ง เย็น ดินสอ เขียน รู้จัก ส่วนประกอบของสิ่งของเช่น ประตู ทำด้วยไม้ พุดเป็นประโยชน์อย่างไรเช่น เล่นนิทาน	วาดตามหรือลอกรูปวาดรูปคนมี อวัยวะ 3 ส่วน เช่น หู ตา จมูกได้	
6 ปี	ยืนขาเดียวขณะหลับตาได้ ขว้างบอล ได้ไกลๆ	ชอบอ่านหนังสือ กิเลส อธิบาย เรื่อง จากรูปภาพได้ สนใจวิทยุและ โทรทัศน์	วาดรูปคนมีอวัยวะ 6 ส่วน วาดรูป สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนได้	ผูกเชือกรองเท้าเองได้ รู้จักขวา ซ้าย เข้า เย็น นับได้ถึง 30

การเจริญเติบโต

การวัดการเจริญเติบโต หมายถึง การวัดการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายในด้านการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะ ปฏิกริยาชีวเคมีในร่างกาย อย่างชัดเจนในช่วงวัยเด็ก การวัดการเจริญเติบโตเป็นการประเมินที่สามารถบ่งบอกการเจริญเติบโตได้อย่างชัดเจนจาก ความยาว ส่วนสูง น้ำหนัก กราฟการเจริญเติบโต (แพทย์สภาแห่งประเทศไทย. 2543) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1) ความยาว หรือความสูง เป็นดัชนีของการเจริญเติบโตทั่วไปได้ดีที่สุดเพราะเป็นผลจากการเจริญเติบโตของกระดูกอย่างเดียวทำให้แปรผันได้น้อย แม้จะขาดสารอาหารในระยะสั้นๆ จะไม่มีผลต่อความสูงจะต้องขาดสารอาหารเป็นระยะเวลาานานช่วงหนึ่งจึงจะมีผลกระทบต่อความสูง

วิธีการวัด ในเด็กอายุต่ำกว่า 2 ปี วัดในท่านอนหงายโดยวางให้ศีรษะชิดกับส่วนวัดจับเหยียดขาให้ตรงและเลื่อนเครื่องวัดเข้าชิดสันเท้าสำหรับเด็กอายุมากกว่า 2 ปีขึ้นไปให้วัดในท่านยืนโดยถอดรองเท้าให้สันเท้าชิดกับเครื่องวัดแนวสันหลังตรง

ตารางที่ 3 การวัดการเจริญเติบโต ส่วนสูง

อายุ	ความยาวเป็นเท้าของแรกเกิด	ความสูง (เซนติเมตร)
แรกเกิด		50
1 ปี	1.50	75
2 ปี	1.75	85
4 ปี	2	100
13 ปี	3	150

สูตรช่วยจำ อายุ 2-14 ปี ความสูง (เซนติเมตร) = 6 x อายุ (ปี) + 77

1.2) น้ำหนัก เป็นผลรวมของการเจริญเติบโตของเนื้อเยื่อและส่วนต่างๆของร่างกายจะเปลี่ยนแปลงได้ง่ายในการขาดอาหารจึงใช้วัดการเปลี่ยนแปลงในช่วงแรก ๆ

วิธีการวัด ก่อนชั่งน้ำหนักต้องถอดเสื้อผ้าออกให้หมดในกรณีที่เด็กอายุน้อยกว่า 2 ปี ถ้าเด็กโตให้สวมเสื้อผ้าที่เบา ๆ และไม่ให้เอาของหนัก ๆ ออกจากตัว

ตารางที่ 4 การวัดการเจริญเติบโตน้ำหนัก

อายุ	น้ำหนัก (กิโลกรัม)
แรกเกิด	3.25
3-12 เดือน	[อายุ (เดือน) + 9] / 2
1-6 ปี	อายุ (ปี) x 2 + 8
7-12 ปี	[อายุ (ปี) x 7-5] / 2

การใช้กราฟเพื่อแปลผลการเจริญเติบโต ในการแปลผลการเจริญเติบโตของเด็กให้หาค่าที่วัดได้ของแต่ละชนิดมาทำการเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยมาตรฐานในเด็กปกติ หรือจุดลงบนกราฟการเจริญเติบโตมาตรฐาน ซึ่งมักจะวัดเป็นเปอร์เซ็นต์ไทล์ (percentile) ที่ 3, 10, 25, 50, 90, 97 ซึ่งเปอร์เซ็นต์ไทล์เหล่านี้แสดงตำแหน่งน้ำหนักของเด็กเช่น เปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 50 ของน้ำหนัก หมายถึง เด็กมีน้ำหนักอยู่ที่ตำแหน่งที่ 50 จากเด็ก 100 คน ที่อยู่ในวัยเดียวกันมาขึ้นเรียงกัน ทั้งนี้การแปลผลยังต้องคำนึงถึงพันธุกรรมของพ่อแม่และลักษณะการเจริญเติบโตที่ผิดปกติด้วยเช่น เด็กที่มีการเจริญเติบโตอย่างทันทีทันใดหรือลดลงทันทีทันใดจากเดิม ซึ่งค่าปกติ คือ ค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ระหว่าง 3 และ 97 และ ค่าผิดปกติคือ มีค่าน้อยกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 3 หรือมีค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์มากกว่า 97 เช่น

- น้ำหนัก เด็กที่มีค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ต่ำกว่า 3 ถือว่าเป็นเด็กที่มีน้ำหนักตัวน้อยกว่าปกติหรือรูปร่างเล็ก หรือ เด็กที่มีค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์มากกว่า 97 ถือว่าเป็นเด็กที่มีน้ำหนักตัวเกินหรือรูปร่างใหญ่หรือ
- ส่วนสูง เด็กที่มีความสูงน้อยกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 3 แต่บิดามารดามีความสูงอยู่ที่ค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 3 – 10 เด็กคนนี้อาจมีความสูงเป็นปกติตามกรรมพันธุ์

ภาวะโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียน

Fiona (1995) ได้กล่าวว่า เด็กวัยนี้จะรับประทานอาหารได้น้อยเนื่องจากสาเหตุ

1. อัตราการเจริญเติบโตลดลง ทำให้ความต้องการอาหารไม่มากนัก ซึ่งเป็นเรื่องปกติ
2. เด็กวัยนี้จะเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างอิสระ อยู่ในช่วงความสนใจกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ต้องการกำหนดสิ่งต่าง ๆ และพิสูจน์ความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้ไม่สนใจรับประทานอาหาร
3. ความอยากอาหารของเด็กวัยนี้จะขึ้นกับชนิดของอาหารที่บิดามารดาทำให้และความอยากอาหารแต่ละชนิดจะเป็นบางครั้งบางคราว

อาหารของเด็กวัยนี้จะมึลัษณะคล้ายกับเด็กทารก แต่จะมีปริมาณอาหารเพิ่มมากขึ้น การจัดอาหารเด็กก่อนวัยเรียน ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. อาหารในแต่ละวัน ควรประกอบด้วย ไข่ เนื้อสัตว์ ปลา ถั่วเมล็ดแห้ง ผัก ผลไม้ นม เป็นประจำ
2. การเตรียมการประกอบอาหาร ควรเลือกอาหารที่สดใหม่ ก่อนนำมาปรุงต้องล้างให้สะอาด การประกอบอาหารควรเน้นอาหารทุกชนิดโดยต้องทำให้สุก ผลไม้ควรล้างทั้งเปลือกหลาย ๆ ครั้ง ควรลอกเปลือกผลไม้ถ้าไม่แน่ใจเรื่องความปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง การปรุงอาหารควรลดอุณหภูมิของสารอาหารให้มากที่สุด ผักควรเด็กเป็นใบล้างให้สะอาดแล้วถึงหั่นก่อนต้ม ขณะหุงต้มอาหารจำพวกผักควรปิดฝาขณะกำลังเดือด เพื่อให้ไม่ให้สารอาหารเสียไป

3. อาหารไม่ควรเหนียวหรือแข็งเกินไป ไม่ควรนำอาหารหมักดองมาประกอบอาหารให้เด็ก เพราะไม่มีคุณค่าสารอาหารและย่อยยาก ควรดอาหารรสจัดทุกชนิด และไม่ควรรใสน้ำตาลในอาหารคาว เพราะเด็กจะติดรสหวาน

4. ผู้ประกอบอาหารควรได้รับการตรวจสุขภาพร่างกายอย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อป้องกันการแพร่เชื้อโรคที่นำไปสู่เด็ก ก่อนเตรียมอาหารแลปรุงอาหารจะต้องล้างมือด้วยสบู่ให้สะอาดทุกครั้ง

อาหารสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน (Fiona, 1995) ได้มีการกำหนดไว้ว่า

1. โปรตีน ต้องการ 2-3 กรัม 1 กก. เด็กที่หย่านมแล้วควรกินนมวัวเสริมและอาหารโปรตีน เช่น ไข่แดง ตับ เนื้อสัตว์บด
2. เหล็ก น้ันนมมารดาและน้ันนมวัวมีธาตุเหล็กน้อย จำเป็นต้องได้รับอาหารที่มีธาตุเหล็กเพิ่ม ได้แก่ ตับ ไข่แดง เนื้อสัตว์ ผักใบเขียว ปลาตัวเล็กตัวน้อย ถั่ว
3. แคลเซียม ช่วยเสริมการเจริญเติบโตของกระดูก แคลเซียมมีมากในน้ันนม ควรให้น้ันนมให้เพียงพอ แลอาหารอื่นที่มีแคลเซียม ได้แก่ ผักใบเขียว ปลาตัวเล็กตัวน้อย ถั่ว
4. วิตามินซี น้ันนมวัวมีวิตามินซีต่ำ และวิตามินซีถูกทำลายได้โดยความร้อนตอนผสมนม ดังนั้นเด็กที่กินน้ันนมผสมควรได้รับอาหารที่มีวิตามินซีสูง เช่น น้ำส้มคั้น น้ำต้มผัก เด็กวัยก่อนเรียนควรหัดให้กินผักและผลไม้

อาหารที่เด็กก่อนวัยเรียนควรได้รับใน 1 วัน

- น้ันนม 2 – 3 แก้ว (340 – 510 cal)
- ไข่ 1 ฟอง (73 cal)
- เนื้อสัตว์ 2 – 3 ช้อนโต๊ะ (146 – 219 cal)
- ข้าว 3 – 4 ถ้วย (420 – 560 cal)
- ผัก 1 – 1 ½ ถ้วย
- ผลไม้ 1 – 3 ผลเล็ก (40 – 120 cal)
- ไขมัน 3 ช้อนชา (135 cal)

การฝึกนิสัยการกินที่ดีแก่เด็กก่อนวัยเรียน

1. ฝึกกินอาหารได้ทุกชนิด โดยเริ่มตั้งแต่วัยทารก
2. การเริ่มต้นกินอาหารใหม่แต่ละชนิด ควรเริ่มทีละน้อยก่อน ถ้าเด็กไม่ยอมไม่ควรบังคับ หยุด 2 – 3 วัน และเริ่มใหม่อีกครั้ง
3. ให้เด็กรับประทานอาหารร่วมกับผู้ใหญ่และสอนให้รู้จักช่วยตนเอง โดยเริ่มจากการจับค้ำช้อน ถูเล่นไปก่อน เมื่อเด็กคุ้นเคยให้เริ่มจับช้อนมือเด็กตักอาหารเข้าปากจนกระทั่งเด็กตักอาหารเข้าปากได้เอง ผู้ดูแลควรปล่อยให้เด็กกินอาหารด้วยตนเองแรก ๆ อาจสปรก เละเอะเทอะ แต่เวลาต่อมาเด็กจะกระทำได้ดีขึ้น
4. ควรเริ่มต้นมารยาทในการกินอาหารบนโต๊ะอาหาร โดยพ่อแม่กระทำเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก ตลอดจนฝึกให้เด็กล้างมือก่อนหรือหลังรับประทานอาหารทุกครั้ง

การประเมินภาวะโภชนาการในเด็กวัยก่อนเรียน

หลักการประเมินภาวะโภชนาการสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากการซักประวัติ การตรวจร่างกาย และการตรวจโดยวัดความเจริญเติบโตทางร่างกายเป็นข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเป็นการประเมินภาวะโภชนาการแล้ว ซึ่งต้องมีความรู้พื้นฐานเรื่อง ความต้องการพลังงาน ภาวะโภชนาการแต่ละวัย (ลดาวัลย์ ประทีปชัยกร. 2546) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ความต้องการพลังงาน เนื่องจากร่างกายจำเป็นต้องทำงานและโปรตีนจากสารอาหารต่างๆที่รับประทานเพื่อเป็นการเสริมสร้างให้ร่างกายมีการเจริญเติบโตและสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ซึ่งความต้องการพลังงานของเด็กขึ้นอยู่กับวัยเป็นสำคัญ โดยเฉพาะในช่วงอายุ 6 เดือนแรกเกิดเป็นช่วงที่เด็กต้องการพลังงานสูงสุด พออายุ 4-10 ปี ยังเป็นช่วงอายุที่ต้องการพลังงานอย่างคงที่เช่น

- เด็กปกติที่ต้องการพลังงาน

- ทารกอายุ 0-6 เดือนต้องการพลังงาน 108 แคลลอรี่ ต่อ 1 กิโลกรัม ต่อ วัน
- ทารกอายุ 6 เดือน – 1 ปี ต้องการพลังงาน 98 แคลลอรี่ ต่อ 1 กิโลกรัม ต่อ วัน

- สำหรับการประเมินพลังงานของผู้ที่นอนพักบนเตียงและไม่มีกิจกรรมนั้น ผู้ป่วยใช้

พลังงานดังนี้

- น้ำหนักตัว 0-10 กิโลกรัม ใช้ 100 แคลลอรี่ ต่อ 1 กิโลกรัม ต่อ วัน
- น้ำหนักตัว 10-20 กิโลกรัม ใช้ 1,000 + 50 แคลลอรี่ ต่อกิโลกรัมที่มากกว่า 10

กิโลกรัม

- น้ำหนักตัว > 20 กิโลกรัม ใช้ 1,500 + 20 แคลลอรี่ ต่อกิโลกรัมที่มากกว่า 20

กิโลกรัม

เด็กวัยก่อนเรียนมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร เนื่องจากอัตราการเจริญเติบโตลดลง ทำให้ต้องการอาหารไม่มากนัก อีกทั้งเด็กวัยนี้จะเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างอิสระสนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัวมากกว่าการรับประทานอาหาร นอกจากนั้นความอยากอาหารของเด็กจะขึ้นกับชนิดของอาหารแต่ละมื้อและความอยากเท่านั้น ดังนั้นอาหารที่ควรจัดให้เด็กวัยนี้คือ

- โปรตีนควรเสริมนมและอาหาร โปรตีนให้ได้ 2-3 กรัม / กก.
- อาหารที่เพิ่มธาตุเหล็กเช่น ไข่แดง ตับ เนื้อสัตว์ ผักใบเขียว
- แคลเซียมที่เสริมสร้างกระดูกและฟัน
- วิตามินซีเช่น น้ำส้มคั้น น้ำดื่มผัก

ดังนั้น พัฒนาการ การเจริญเติบโต และภาวะโภชนาการ ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการทำความเข้าใจเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาพ ของเด็กวัยก่อนเรียนได้อย่างเหมาะสมครอบคลุมนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการฝึกทักษะการประเมินต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจเด็กก่อนวัยเรียนได้ดียิ่งขึ้นในการพัฒนาเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

4. การวางแผนการพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพ ของเด็กวัยก่อนเรียน

การวางแผนการพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนนั้นมีความจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จนทำให้พบประเด็นเพื่อวางแผนการพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน ดังนี้

4.1) นโยบายการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้เกิดการร่วมกำหนดนโยบายการสร้างเสริมสุขภาพให้เป็นนโยบายหลักของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและอาศัยหน่วยงานวิชาการเข้ามาจัดกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนและติดตามนิเทศให้เกิดการกระตุ้นเรื่องการสร้างเสริมสุขภาพได้ เนื่องจากการประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดกรมการพัฒนาชุมชนของภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์ (2533) พบว่า ปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ควรแก้ไข คือ ปัญหาความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานพัฒนาเด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมายอายุเดียวกันในพื้นที่หมู่บ้านเดียวกันจากหลายหน่วยงาน ปัญหาเรื่องงบประมาณมีค่อนข้างจำกัดและไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะพื้นที่ที่ชาวบ้านยากจน และปัญหาการติดตามเพื่อนิเทศงานในระดับศูนย์เพื่อช่วยพัฒนางานยังขาดความต่อเนื่อง ขาดระบบการติดตามงานที่เหมาะสมซึ่งเป็นปัญหาที่ควรจะได้รับแก้ไขเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กในชนบท โดยเฉพาะที่เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของกรมการพัฒนาชุมชน

4.2) ความคิดเห็นและความต้องการของผู้ปกครอง เพื่อร่วมวางแผน พัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน โดยต้องคำนึงถึง ระดับการศึกษา ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ความคาดหวังในประโยชน์และการได้รับข่าวสารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของผู้ปกครอง เพื่อให้ได้แนวร่วมในการบริการสุขภาพอนามัย การสร้างเสริมสุขภาพ และการบริการด้านการศึกษา ซึ่งรวมถึงกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน เนื่องจากการศึกษาของ ทักษิณี ภัทรานาวิก (2534) ได้ศึกษา สํารวจความคิดเห็นและความต้องการของผู้ปกครองต่อการดำเนินงานศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านบาตร และชุมชนโสมนัส พบว่า ผู้ปกครองมีความต้องการบริการที่จัดขึ้นในศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน ทั้งด้านบริการสุขภาพอนามัย การส่งเสริมสุขภาพ และบริการด้านการศึกษาตลอดจนบริการจากศูนย์บริการสาธารณสุขและบริการด้านสังเคราะห์ ผลการศึกษาได้เสนอแนวทางในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน โดยให้คำปรึกษาแนะนำ และการนิเทศงานแก่ผู้บริหาร เจ้าของศูนย์เลี้ยงเด็กเล็กก่อนวัยเรียน และพี่เลี้ยงเด็ก และจากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครอง ต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดยโสธรของ อรวรรณ แวดล้อม (2535)พบว่า การยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์เด็กเล็กอยู่ในระดับปานกลาง และ ระดับการศึกษา ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ความคาดหวังในประโยชน์และการได้รับข่าวสารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครอง ต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ส่วนระดับรายได้ และตำแหน่งในชุมชน ไม่มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครอง ต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

4.3) ค้นหาหุ้นส่วนสุขภาพและภาคี เพื่อพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน โดยใช้แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กเล็กและการสร้างเสริมสุขภาพได้ เนื่องจากการศึกษาของ รัชนิกร เย็นเยือก (2535) ได้ศึกษาผลการดำเนินกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่สำนักสวัสดิการ สังคมให้การสนับสนุนการดำเนินงาน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ ผู้ปกครอง ผู้ดูแลเด็ก กรรมการศูนย์หน่วยงานภายนอกที่ให้การสนับสนุน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาเด็กทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ตรวจสุขภาพอนามัย ประชุมผู้ปกครองและกรรมการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนแออัดมีปัญหาในเรื่องสถานที่ มีเครื่องเล่น อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ อีกทั้งจากการศึกษาของ สถาพร จินดาเดช (2546) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก : กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลคู้่งพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ศูนย์มีความเข้มแข็งคือคณะกรรมการพัฒนาเด็กมีความร่วมมือร่วมใจ มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ผู้ดูแลเด็กมีความตั้งใจในการเลี้ยงดูเด็กและรักเด็ก ดังนั้นกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนเชิงหุ้นส่วนสุขภาพและภาคีอย่าง ผู้ปกครอง ผู้ดูแลเด็ก กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมาร่วมมือพัฒนาสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียนได้เป็นอย่างดี

4.4) การสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาระบบการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน เนื่องจากการศึกษาของ สมยงค์ แก้วสุพรรณ (2540) เกี่ยวกับการพัฒนาระบบบริการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บ้านมุลนาค ตำบลโพธิ์ไชย กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย จังหวัดขอนแก่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า กิจกรรมการฝึกงาน การศึกษาดูงานและการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน จะทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานพัฒนาเด็กและการเลี้ยงดูเด็ก ประชาชนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อการเลี้ยงดูเด็ก และมีความพึงพอใจต่อการบริการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากขึ้น แตกต่างจากเดิม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บังอร อ่อนคำ (2540) ที่สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ที่พบว่าผู้ปกครองมีส่วนร่วมด้านการแก้ไขปัญหาที่ รวดลงมา คือ ด้านการติดตามผลการดำเนินกิจกรรม ด้านการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ด้านการดำเนินกิจกรรม และด้านการลงทุนบริจาคแรงงานในกิจกรรม ตามลำดับ และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกรรมการพัฒนาเด็กเล็กคือ การไปเยี่ยมชมการแสดงของเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ฉลาด วิวรรธนาวิน. 2541) รับบริจาคสิ่งของวัสดุเหลือใช้และเงินทุนเพื่อให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วม ด้านกิจกรรมการให้ความรู้ผู้ปกครอง ซึ่ง การช่วยเหลือผู้ดูแลเด็กและกิจกรรมต่าง ๆ การจัดหาสื่อประกอบการเรียนรู้มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง เพราะผู้บริหารและผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่พบปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการติดต่อ สื่อสาร คือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาและไม่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเด็ก (นิภาพรรณ หงส์ชูเกียรติ. 2544)

อย่างไรก็ตามปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็ก จากการศึกษาของนิตย์ ทศนิยม (2538) พบว่า องค์ประกอบด้านคุณภาพของผู้ดูแลเด็กยังเป็นปัญหามาก เนื่องจากผู้ดูแลเด็กไม่ได้รับการเตรียมพร้อมก่อนเข้าทำงานแม้ว่าอัตราส่วนของเด็กต่อผู้ดูแลเด็กจะอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานต่อคุณภาพของการจัดการ และคุณภาพของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลเด็กกับเด็กยังไม่มีทิศทางและไม่มีหลักการส่วนการจัดกิจกรรมประจำวัน พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กไม่ได้รับการเตรียมพร้อมก่อนเข้าทำงาน แม้จะอัตราส่วนของเด็กต่อผู้ดูแลเด็กจะอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานแต่คุณภาพของการจัดการและคุณภาพของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลเด็กกับเด็กยังไม่มีทิศทางและไม่มีหลักการ ไม่ได้มีการจัดมุมเล่น เนื่องจากไม่มีงบประมาณ ในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และผู้ดูแลเด็กไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ นอกจากนี้ยังไม่มีกรวางเนื้อหาหรือหลักสูตรที่จะสอนเด็กไว้ล่วงหน้า องค์ประกอบที่สาม ความร่วมมือระหว่างบ้านกับศูนย์พัฒนาเด็ก ส่วนมากจะเป็นการสื่อข้อมูลและการร่วมกิจกรรมอย่างผิวเผิน แต่ไม่ใช่การร่วมมือเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาของเด็ก หรือแก้ปัญหาของผู้ปกครอง อย่างแท้จริง องค์ประกอบสุดท้ายลักษณะทางกายภาพของศูนย์ฯ และการดูแลด้านสุขภาพประเด็นที่เป็นปัญหาคือ การขาดวัสดุอุปกรณ์ เช่น ของเล่นสนามเพื่อให้เด็กได้พัฒนากล้ามเนื้อขนาดใหญ่ เวชภัณฑ์ และการขาดความปลอดภัยสุขนิสัยให้กับเด็ก สาเหตุของปัญหาดังกล่าวเชื่อว่าเกิดจากการขาดความรู้ ดังนั้น ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้จึงเน้นให้หนักวิชาการมุ่งมั่นในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งคาดว่าจะส่งผลกระทบตามมาได้ในวงกว้าง โดยผ่านการ

จัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การใช้องค์ความรู้เป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางและนโยบายของการพัฒนาเด็กที่ชัดเจน โดยรัฐจัดการเผยแพร่ความรู้การอบรมเลี้ยงดูเด็กแก่ประชาชนทั่วไป การวางหลักสูตรเพื่อเตรียมบุคลากรที่จะทำงาน เกี่ยวกับเด็ก การพัฒนาคุณภาพของผู้ดูแลเด็ก และพัฒนาคุณภาพของการนิเทศ ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กไทย

ดังนั้น ผลจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องชี้ชัดว่า การวางแผนการพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน นับว่าเป็นความสำคัญ และเห็นช่องว่างของงานวิจัยและการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา ยังไม่ได้ให้ความสำคัญ และยังไม่มีความชัดเจนในการจัดทำกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพแก่เด็กก่อนวัยเรียน ให้เกิดเป็นรูปธรรมบนฐานคิดของประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการวางแผนการพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ต่อไป

